

Akademi Mecmuası

177

OCAK 2016 / YIL 45 / 1

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 177
Yıl 45/1
Ocak 2016

Üç ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
İdris Alhanlıoğlu
Yazı işleri müdürü
Mehmet Nuri Yardım

Yayın danışmanları
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel
İpek Dağlıoğlu -

Dergi Tasarımı Kapak Tasarımı
Kubbealtı Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Uygulama
Melik Uyar

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli
Yurtiçi: 30.- TL.
Kurumlar: 30.- TL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:
Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı Arı Matbaası 31 900
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul
Tel: 212 612 33 34

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

- 5 Değerli Kubbealtı Dostları
Kubbealtı
- 7 Sâmiha Ayverdi'den İlhan Ayverdi'ye Bir Mektup
Sâmiha Ayverdi
- 9 Meşkûre Sargut'a
Prof. Dr. Kazım yetiş
- 12 Bir Zamanlar Kadıköyü'nde...
Hicran Göze
- 17 Vefâtının 51. Yılında Hâlide Edip
İnci A. Birol
- 25 Edmond Rostand, Cyrano ve Sabri Esat Siyavuşgil
Zeynep Uluant
- 30 Medîne'nin Selâmı Var
Baki Bilgin
- 31 Osmanlı Sosyo-Ekonomik Hayâtında Vakıfların Rolü
Dr. Çiğdem Gürsoy
- 40 Osmanlıda Mîmarbaşılık ve Mîmar Kemâlettin
Özcan Garan
- 47 Osmanlı Bahriye Sancakları
Müge Kılıçkaya Çölmeksiz
- 54 İki Şiire Duygu Unsurları Açısından Bir Bakış
Serpil Akgül
- 72 Kemal Y. Aren ile Röportaj
Fâtih Erbaş
- 87 Yemen ve San'a Târihi ve Ahd-i Süleyman
İ. Aydın Yüksel
- 93 Târimizden Portreler: Mehmet Şevket Paşa
Sâdullah Bölükbaşı

Değerli Kubbealtı Dostları...

Benim derd-i derûnum âşık-ı zâr olmayan bilmez

Mahabbet bir belâdır ki giriftâr olmayan bilmez

Halîmî

Değerli Kubbealtı dostları,

Yeni yazılarımızla karşınızdayız.

Bu sayımızda Prof. Dr. Kazım Yetiş'in, üç yıl önce 9 Şubat 2013'te aramızdan ayrılan ve her geçen gün eksikliğini hissettiğimiz kıymetli insanlardan biri olan Meşkure Sargut Hanımefendiye dâir kaleme aldığı yazısı yer alıyor.

Bu vesileyle 7 Aralık 2015'te Hakk'ın rahmetine kavuşan, vâkıflarımızdan Şerife Tarman Hanımefendi'yi de rahmetle anıyoruz.

İbrâhim Aydın Yüksel, "Yemen ve San'a Târîhi" isimli kitabı okuyucularımız için inceledi. Kitap hakkındaki değerlendirmeyi okuyabilirsiniz.

Dergimizin bir bölümünü yine Kubbealtı büyüklerinden birine, Kemal Yurdakul Aren'e ayırdık. Çocukluk yılları, İstanbul'a gelişi ve Sâmîha Ayverdi ile tanışma dönemi yazının çerçevesini oluşturuyor. Mecmuamızda Hicran Göze, İnci A. Birol, Zeynep Uluant gibi kalemi çok kuvvetli yazarlarımızın yazılarına ek olarak genç akademisyenlerin de birbirinden güzel tespitlerinin bulunduğu makâleler yer alıyor.

Kubbealtı Akademisi Kùltür ve Sanat Vakfı olarak kùltür faâliyetlerimize devam ediyoruz. Geçtiğimiz aylarda Sâmiha Ayverdi'nin Belkis Dengiz ve Annemarie Schimmel ile mektuplaşmalarını, "Sâmiha Ayverdi Mektuplar-1 ve 2" isimleriyle okuyucu ile buluşturduk. Önümüzdeki ay Nâzik Erik ile mektuplaşmalarını da yayımlayacağız.

Bu arada "Beş Şehirli Münevver" başlıklı anma programlarımız devam ediyor. Ocak ayında merhum Mâhir İz'i Prof. (h.c.) Uğur Derman ve Prof. Dr. Mustafa Uzun'dan dinleyeceğiz. Mart ayında yâdedeceğimiz büyüğümüz ise Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver olacak. Konuşmacılarımız Prof. Dr. Çiçek Derman ile Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar olacaklar.

Kubbealtı Sohbetleri, Tez Sunumları ve kurslarının her hafta kùltür ve sanat dostları ile buluştuğunu ve buluşmaya devam edeceğini de belirtmek isteriz.

Yeni yılda mecmua aboneliğinizi de yenilemeniz gerektiğini hatırlatırız. Bir sonraki sayımızda güzel haberlerle görüşmek üzere...

Sâmiha Ayverdi'den İlhan Ayverdi'ye Bir Mektup...

Paris 1971

Güzel İlhancığım;

İşte sekizinci ay da bitti. Sanki memleketten çıkalı yıllar olmuş gibi. Henüz İstanbul'dan hiçbir ses gelmedi. Hayır haber alırız inşallah. Biz iyiyiz çok şükür. Tülin ağır bir nezle oldu. Aynı arabada aynı evde gezdik, dolaştık. Çok şükür sirâyet etmedi. Belim de rahat. Korseyle jimnastiğin faydası oldu herhalde. Araba yolculuğu fazla olursa başım ağrıyor. Fakat ilâç alıp dinlenince geçiyor.

Mustafa¹ ve Erdoğan'la² çok faydalı konuşmalarımız oldu. Tabîî kahvelerde. Özden'le Semahat meselesi hayırlı olsun. Birincininki tabîî geldi de öteki hayli düşündürdü. Gerçi şuurlu ve üstün âilelerden zürriyet beklemek daha doğru... Fakat fikir ve aksiyon sâhasında zaten döllemekte olan kimselerin beşik sallamaları biraz zor gâye yoluna ket vurucu. Ama Allah bir kolaylığını verir inşallah. Gerçi o bugün senin sağ kolun. Fakat İnci'yi alırken onu verdi. Onu bir kenara çekip yavaşlatırken, inşallah gene yardımcın sâhibimdir, bir yerine bin verir.

Bugün Mustafa René Guenon'dan bahsederken: Şarkın ayağa kalkması için entelektüel sınıfın hâkim vaziyete geçmesi gerektiğini söylediğinden bahsetti. Ben de ona: Bizim memlekette bu işin rehberliğini İlhan ablan yapmakta... Hepinizin kendisine yardım etmeniz bir îman ve dervişlik borcudur dedim. Sonra, gezip dolaştığımız Avrupa memleketlerinde gerek siyâset gerek ticâret sâhalarında buram buram Yahudilik koktuğu üstünde söz açıldı. Bir Türk, ikinci

¹ Mustafa Tahralı

² Erdoğan Öztürk

nesle geçmeden bulunduğu ülkenin malı olup eriyor. Bir Yahudi ise asırlarca içinde yaşayıp dilini konuştuğu memleketin malı olmak şöyle dursun o memleketin hem mânen hem de maddeten kanını emip kendi ideali yolunda bir malzeme gibi kullanıyor. Çünkü din kendinin, ırk da kendinin. İslâm ise bütün dünyânın. Âlemşûmul, insânî, medenî ve kütlvî, din... Zümrecilik, taassup ve inhisarcılıkla alâkası yok.

Yahudi, Osmanlıyı fikriyâtıyla yıkamadı. Çünkü Osmanlı cemiyeti tasavvuf şuûrunu yaşadığı hayâta geçirmiş, felsefesini fiilen cemiyete mâlederek zırhlandırmıştı. Onun için de madde kapısından hücum ederek ticâret ve sanâyîi ele geçirip bu gedikden içeri girdi. Sonra endirekt olarak fikriyâtına saldırdı ve masonluğun siperinde gizlenip oyununu oynadı. Fransa ve emsâli memleketlerde ise at oynatıyor, bütün subaşlarına geçmiş buyruk yürütüyor. Amerika'nın da Fransa'nın da politik ve ticârî hayâtına hâkim, fakat Yahudi olmaktan çıkmış olarak değil. Biz, Yahudiyi yenebilirsek tasavvuf kalesi içinde kendimize çeki-düzen vermek suretiyle yenebiliriz. Zîra onun korktuğu ve yanaşmadığı büyük kuvvet bu.

İlhancığım, söz gene uzadı. Artık geçelim. İnşallah 3 Eylül Cuma günü buradan Zurich'e hareket etmek istiyoruz. Nemîde Hanımdan³ Allah râzı olsun. Rahat, koca bir dâire. Meselâ az evvel Mustafa beni sokağın başına kadar getirdi, bizimkiler müzeleri geziyorlar. Geldim, abdest aldım, namazımı kıldım, işte size rahat bir koltukta bu mektubu yazıyorum.

İlhancığım, bizimkiler, senin kartınla geldiler. Allah râzı olsun. İçim rahatladı. Burada tekrar doktora gitmeme herhalde lüzum olmasa gerek. En ciddî mesele, jimnastikleri ihmal etmemek herhalde.

Bütün sevgililere selâm ve muhabbetler... Ablacığımın ağabeyciğimin ellerinden öperim. Sana da hasret ve muhabbetler. Benim iki dünyada da yâr-ı gârim !

³ Nemîde Kot

Meşkûre Sargut'a...

Prof. Dr. Kazım Yetiş

“Düşünüyorum o halde varım” sözü çok tenkit de edilse artık zihinlerde daha doğrusu hâfızalarda yerini almıştır. Acaba “Seviyorum o halde varım” desek ve sevmenin bir kültür, bir seviye işi olduğunu ekleseک mâlûmu îlâm mı etmiş oluruz? Bunu, bu satırların yazarı da kabul ediyor. Bütün insanların sevdiğini, sevgisiz yaşamayacağını biliyoruz. İşte asıl bu nokta bizi düşündürüyor. Âdem ile Havvâ arasında var olduğu düşünülen sevgiden bu yana yaratılan her şey elbette sevdi. Hattâ o meşhur hadîs-i kutsîyi bilinmek değil de sevmek diye anlayanlar haksız değildir. Dolayısıyla “varlığın yaratılışının çıkış noktası sevgidir” demek yanlış olmaz.

Kimi varlıklar, hadi alanımızı daraltalım insanlar diyelim, sevgiyi terennüm eder. Sevgi için en güzel sözleri, şiirleri söyler. Bu ezeli duygu resim, mîmarî, mûsikî vb. sanat dallarında da ifâde edilir, dillendirilir. Dünya kurulumu beri bütün güzel sanatların ana etkeni elbette sevgidir. Üstelik bu tür eserler, sâdece içindeki duygunun dışavurumları değildir. Dönemlerin, anlayışların temsilcisidirler. Biz, o eserler vâsıtasıyla sâdece onu meydana getiren insanın aşkın ve taşkın rûhunu değil, bütün bir toplumun, coğrafyanın, yüzyılın, inancın dünyâsına gireriz, hattâ orada yeniden var olur ve doğarız. Sevginin en güzel tezâhürü sanırım güzel sanatlardadır. Bu bakımdan insan için olduğu kadar toplumlar için de güzel sanatlar önemlidir. Güzel sanatları ihmal eden insan veya toplumun geleceğe bırakacağı bir şeyi yoktur.

Fakat unutmayalım ki herkes sanat eseri üretemez. Bu, elbet-

te o insanın sevmediği anlamına gelmez. Sevgiyi göstermenin çeşitli yolları vardır. Hele “İnsanları seveceksin” hitâbına muhâtap olmanın bu noktada ayrı bir yeri bulunmaktadır. Belki konuyu şöyle formüle edebiliriz: İnsanları seveceksin ve onlara sevgiyi anlatacaksın ve göstereceksin.

İşte bu noktada rahmetli Meşkûre Sargut’u hatırlamamak mümkün değildir. Tanıdığım kadarıyla o, herkese, her kesime sevgiyi anlattı. “*Duygulu Gönüllere Hitap*” etti. Meşkûre Sargut, “bir yüksük, bir kâse, bir kova ve bir havuz ve daha geniş kabiliyetler”e seslendi. Kendini ziyârete gelenler yanından gönül huzûru ile ayrıldılar. Özellikle Mevlânâ ihtifallerinde daha büyük kalabalıklara o yüce insanın aşkını coşkulu bir şekilde anlattı. Dinleyiciler idrâki ölçüsünde nasiplendi. Aşk yoluna girmiş olanlar onun coşkun ve taşkın muhabbetinden nemâlandılar. Güzel konuşmak onun en önde gelen özelliklerinden biri idi. Hz. Mevlânâ’dan ve Efendisinden duyup öğrendiklerini ne de güzel naklederdi. Bu nakil sırasında kendini aradan çekebilen nâdir insanlardan biri idi. Konuşmasını hayranlıkla dinleyen bir tanıdığım “Meşkûre Hanım politikaya girmez mi” demişti. Aslında bunu soran değerli eşleri Dr. Ömer Fâruk Sargut’un Demokrat Parti milletvekilliği yaptığını, Yassıada’da yargılandığını, kendisinin ve Meşkûre Hanımefendi’nin bu sırada çektiği sıkıntıları biliyordu. Ama yine biliyordu ki “Lâfâile illallah” diyen Meşkûre Hanım, yaşadıklarını Tanrı’nın bir hediyesi olarak kabul etmişti. Burada soruya sâdece güldüğümü belirtmeliyim. Meşkûre Sargut, cömertliğin nefisinden verme, secdenin yokluk olduğunu sâdece duymakla kalmamış, yaşamış ve insanlara bunu bir değer olarak sunmuştu. Onun için “kemal, her yolun yolcusuna “o bizdendir” dedirten hasbî bir sevgi, menfaatsiz, karşılıksız bir dostluk ve samîmiyet hazînesini elde tutmak” tır. Esâsen insanın hayat mâcerâsı bu değil midir? İnsanlarla berâber doğmak, onlarla berâber sevinçleri, kederleri,

ıztırapları yaşamak var olmanın göstergesidir. Bu elbette kemal derecesidir. Bu elbette insan olmaktır. İşte asıl yazının başında ifâde ettiğim sevgi buradadır.

Meşkûre Sargut, bir sevgi/aşk müterennimidir. Bu terennümün iki kaynağı vardır: Mevlânâ ve Ken'an Rifâî. Bu konuda onun Sâmîha Ayverdi Hanımefendi'nin avuç avuç sunduğu aşk şerbetini kana kana içtiğinde şüphe yoktur. Bunun için de duyduklarını, kendisine emânet edilenleri hep bir "fem-i muhsin (güzel ve doğru bir şekilde nakleden) edâsiyla anlatmıştır. Onun muhabbeti burada, bu anlatışta kendini gösterir. Onun sesinde, tavrında insanın dünyâsını kuşatan bir hal vardı. Bu tavır belki karşıdakinin ruh derinliklerine inip orada kendine mekânlar tutamayabilirdi. Fakat özellikle kulağa gelen ses, insanı anlamaya kavramaya iter, insanın kulağını ve şuurunu berâberce doldururdu. Belki içinizden bir şeyi koparıp gelmez, hattâ sizi kısıkvrak yakalamazdı. Fakat kulağa ve gönle dolan o sesin anaforuna kendinizi kaptırırdınız.

"İnsanları sev" diyen anlayışın meftûnu idi. Belki de bu meftunluk ona bir cezbe hâli veriyordu. Bunun için de konuşurken onun cezbese kendinizi kaptırırdınız. Fakat ondaki coşkunun bu cezbeden mi, anlattığı aşktan mı kaynaklandığını pek farkedemezsiniz. Esâsen önemli olan bunu farketmek değildi. Sevgiyi anlatmanın insanı nasıl bir dolgunluğa ve olgunluğa ulaştırdığını kavramaktı. Onu tanıyanlar hatırlayacak ve şehâdet edecekler ki Meşkûre Sargut, bize, insan olmanın, insanın ruh dünyâsına seslenmenin en önemli örneklerinden birini vermişti. İçi ile dışını, sözü ile özünü, maddesi ile manâsını birleştirmiş bir er kişi idi. Bu doğrudur. Ama onu anlamaya yardım edecek bir başka doğru, içindeki sırları ifşâ eden ney ne ise ve neyi anlatıyorsa, derûnundaki sırları ve aşkı terennüm eden Meşkûre Hanımefendinin konuşmaları da o idi. Yalnız o ney gibi ayrılıklardan şikâyet etmezdi. Çünkü ayrı olduğunu düşünmüyordu. Yazık ki artık o konuşmalardan mahrûmuz! ❏

Bir Zamanların Kadıköyü'nde...

Hicran Göze

AŞÇI ÇAVUŞUN DÜKKÂNINDA EDEBİYATÇILAR

Doğduğum semt olan Kadıköyüm'ün çeşitli mahallelerinde ve sokaklarında oturdum. Üniversite yıllarında ise oturduğum evin bulunduğu sokağın adı "*Başçavuş*" idi. Evet, Başçavuş Sokağı... Hukuk Fakültesi'nden o sokaktaki evimizde otururken mezun oldum. Kimdir bu sokağa ismini veren Başçavuş? Diye düşündüğüm de oldu. Bilhassa yaşımın ilerleyip mâzî de daha çok yaşar hâle geldiğim son yıllarda sokak isimleri beni çok meşgul etti. Meşhur paşalarımızın, büyük mevkiler işgal etmiş kişilerin ismini taşıyan sokaklar beni şaşırtmıyordu. Onlar yaptıkları hizmetlerle, ulaştıkları büyük makamlarla bu sokaklara isim olmağa lâyıktılar. Hele o sokaklarda bir ömür tüketmişlerse...

Ama benim üniversite yıllarımı geçirdiğim bu evin bulunduğu sokağa günümüzde de isim olmakta devam eden kişi sâdece bir başçavuştu ve üstelik adı da meçhuldü. Bu başçavuş ne yapmıştı da sokağa ismini vermişlerdi? Zaman zaman beynimi kurcalayan bu sorunun cevâbını nihâyet bir hâtıra kitabının sayfalarında dolaşırken buluverdim, tabî çok sevindim. Meğerse bu Çavuş'un o sokağın girişindeki köşesinde bir aşçı dükkânı varmış. (Şimdi yerinde bir döviz bürosu var.) Ucuz ama leziz yemekleriyle geçim sıkıntısı çekenlere de hitap eden bir aşçı dükkânı... Târih 1918, Yahyâ Kemal'imizin bir ayıp (bir şeyn) olarak gördüğü Mütâreke devriymiş. Kadıköyü'nde mekân tutmuş, o kara günlerin Kadıköyü'nü aşk mâcerâları ve şiirleriyle biraz olsun aydınlatmış, isimleri bu güne kadar gelmiş ede-

biyatçılarımızın sıkıntı içinde yarı aç yarı tok yaşadıkları bir zaman kesiti... İsimleri unutulmuş veya unutulmamış pek çok edebiyatçımızın köyümün isimleri günümüzde belki değişmiş olan çeşitli sokaklarındaki evlerde kirâci ve pansiyoner olarak sefâlet içinde yaşadıkları bir devir... Aslında onların hepsi Kadıköyü'nde Mütâreke'nin îlânıyla başlayıp aşağı yukarı dört yıl süren acılarla dolu bir edebiyat sezonunun kahramanları...

Günümüzde aynı adı taşıyan bir mahalle var mı bilmiyorum. O günkü adıyla Şemsitâp mahallesindeki Matmezel Eliza'nın evindeki bir odada pansiyoner olarak kalan Hâlit Fahri Ozansoy'un tatlı tatlı anlattığı hâtıralarında o kahramanlardan bâzılarıyla karşılaşırız: *"Şemsitap mahallesinde ihtiyar Matmazel Eliza'nın evinde ben bir oda işgal ediyordum, fakat çok geçmeden bu odayı bâzı akşamlar benimle berâber işgal eden arkadaşlar çoğalmaya başlamıştı. Mehtapsız gecelerde saat birlere ikilere kadar devam eden toplantı ve sohbetlerimiz sonunda gözler uykusuzluktan süzülür, evi yakın olanlar vedâlaşıp gider, uzaktakiler bilhassa İstanbul'dan gelenler, çoktan kendi odasında uykuya varmış olan Matmezelin kapısını tıklatarak zavallıyı uyandırır, birer yastıkla yorgan isterlerdi. Bizim altmış beşlik Matmezel de hiç söylenmeden kalkar her zarnanki güler yüzü ile ne yapar yapar, herkese bir yorgan yastık yaratırdı."* Allah rahmetine garketsin Hâlit Fahri Ozansoy'un anlattığına göre işte o odanın ağırladığı, eğlenceli, kahkahaların refâkatinde süren edebiyat sohbetlerinin ve dedikodularının kahramanı olan misâfirler: İstanbul'dan gelen Yusuf Ziya Ortaç, Fâruk Nâfiz Çamlıbel, unutulmalardan Ruh doktoru ve çok başarılı bir hikâye yazarı Fahri Celâl Ak-tulga, gene unutulmalardan *"Nedim mecmuası"*nda şiirleri çıkan Ali Mükerrrem, o zamânın meşhurlarından şâir ve içtimâiyat meraklısı Hâşim Nâhid, Reşat Nûri Güntekin, gene unutulmalardan Persefon şâiri olarak olarak anılan Sâlih Zeki Aktay, edebiyatçı arkadaşlarının

arasındaki adı ile *Yavrum Sâlih Zeki*... Ara sıra gelenler ise Ahmet Hâşim ile Ömer Seyfettin... Kadıköyü'nü bir tiyatroya kavuşturmak idealinden hiç vazgeçmeyen Reşit Paşazâde Âkîf'i de unutmamak lâzım... Çocukluk ve genç kızlık yıllarımın unutulmazı defter, kalem dâhil bütün okul ihtiyaçlarımı karşılayan Altıyol Ağzı'ndaki kokusunu bile unutmadığım Fecir Kirtâsiye mağazasının o yıllardaki sâhibi Cevdet Bey de gelenler arasındaymış.

Hâlit Fahri'nin kaldığı tek odada ağırladığı bu parasız edebiyatçıların aç mîdelerine bayram yaptırırcasına ağırlandığı ikinci adres ise kendisinin de nasiplendiği bu aşçı Çavuş'un dükkânı imiş. Bakın Hâlit Fahri Ozansoy ne diyor: *"Altıyol Ağzı'ndan kerestecilere doğru inen dar sokağın başında küçük bir aşçı dükkânı vardı ki, öğle ve akşam yemeklerimizi arkadaşlarla ekseriya o dükkânda yerdik. Aşçının adı meçhûlümüzdü, onu bütün müşterileri gibi sâdece laka-biyle çağırıyorduk: Çavuş... İşte bu Çavuş'un dükkânı da, Mütâreke-nin parasızlık günlerinde, aylarında, yıllarında, Kadıköyü'nde oturan birçok şâir, filozof, öğretmen ve gazetécilerin uğrağı olmuştur. Çünkü yavaş yavaş deftere veresiye kapısını açması, bu rağbeti pek haklı olarak çoğaltıyordu."*

Çavuş'un dükkânının en kalabalık zamânı akşam yemekleri saatinde imiş. Hâlit Fahri Ozansoy, Kimler gelmezdi ki dedikten sonra o isimleri böyle sıralıyor: *Ahmet Hâşim, Fâruk Nâfiz, Cemil Senâ, Hâşim Nâhid, Reşitpaşazâde Âkîf, Reşat Nûri, Fahri Celâl, Fecir Kütüphânesi sâhibi Cevdet ve daha hatırlamadığım bâzı çehreler... Bunların bir kısmı ara sıra, haftanın rastgele günlerinde yâhut akşamlarında bu dükkâna uğrarlar, fakat birkaçı da benim gibi her gün öğle ve akşam yemeklerini burada yerlerdi. Hele felsefeci Cemil Senâ, şâir ve içtimâiyat amatörü Hâşim Nâhid, kütüphâneci Cevdet bu dükkânın devamlı ve kıdemli müşterilerindendi."* Bilhassa akşam yemekleri, hele menüde Çavuş'un ünü Kadıköyü tutmuş paçası, bö-

reği, pırzolası da varsa sohbet öyle uzarmış ki Hâlit Fahri'nin benzetmesiyle aşçı Çavuş'un gözleri *"duvarda asılı teneke arkalıklı lambasının sönük ışıkları gibi süzülürmüş"*

Bâzi geceler de Çavuş'un sabrı epeyce imtihandan geçer, dükânın önüne çıkar, eli kepenkte bu cepleri delik, vatan aşkının yanına Kadıköy sevgisini de eklemiş edebiyatçıların sohbetinin sona ermesini beklemiş. Ama ne gezer sohbet kahkahaların eşliğinde uzaklaşmış. Bunun bir sebebi de Kadıköy'nün en güzel semtlerinden biri olan Şifâ'nın ünlü sîmâlarından, oradaki Beyaz Köşk'ün sâhibi Reşitpaşa Âkif'in çılgın gibi bağlandığı Kadıköy'ü'nü bir tiyatroya kavuşturmak ideali imiş. Tiyatro idealine kendisini o kadar kattırmıştı ki Hâlit Fahri'ye göre bu uğurda hayallerini dile getirdiği, bitmek bilmeyen konuşmalarıyla *"Bir tek Çavuş'u değil, taburlarca çavuşu bile bekletirmiş."*

Çavuş'un sabrını taşıran edebiyatçılardan biri de Hâşim Nâhidmiş. Sihhatine çok düşkün bu hususta epeyce seçici olan Hâşim Nâhid bir akşam Çavuş'a *"Bana şöyle kuvvetli bir kap yemek getir"* demiş. Zavallı Çavuş yemek listesini biftek, kotlet, omlet, böbrek diyerek saymış ama hiçbirini beğendirememiş. Hâşim Nâhid sanki hatırına gelmiş gibi birdenbire *"Paça yok mu?"* diye sorunca Çavuş her zamanki sabrından biraz uzaklaşarak *"A beyim koyunun filetosuna kadar saydım beğenmedin, bacağından ne kuvvet alacaksın!"* deyivermiş.

Hikâyenin sonunu Hâlit Fahri'den dinlemek daha eğlenceli olacaktır: *"Vay sen misin bunu söyleyen! Şâir hemen hiddetle gazetelerini koltuğuna sıkıştırıp: Bu ne küstahlık! diye haykırarak dükândan dışarıya fırlamış. Bu hâdise sinirlerini o kadar berbat etmişti ki, günlerce ne Şemsettin Sâmî lugatine bakarak Bergson'dan tercümeler yapabilmiş, ne de 'Taş, ataş' kafiye şiiirler yazabilmişti. O dükkâna artık siz de uğramayın diye bize söylenip duruyordu. Bu*

orijinal arkadaş şimdi nerededir bilmiyorum. Bir aralık Paris'e gitmişti. Belki gene oradadır. Acaba Mont Parnasse bar ve lokantalarında paça arıyor mu? Dersiniz?" Benim sevgili Kadıköyüm'den kimler gelmiş kimler geçmiş... Kadıköyü'nün o günlerini ellerine kalemelerini alarak, acısıyla tatlısıyla gelecek günlere taşıyanlara ve ben fakire de uzun yıllar yaşadığım sokağa isim olan Çavuş'u, kimdir, nenin nesidir diye çok merak ettiğim o Başçavuş'u mâlûm eden Hâlit Fahri Ozansoy'a da rahmet...■

Vefâtının 51. Yılında Hâlîde Edip Adıvar

İnci A. Birol

Geçmişte yaşanmış öyle özel günler vardır ki, hayâtımıza mührünü basmıştır. Târihi ne kadar kadîm olsa da bir vesîle ile o günleri hatırladığımızda, aynı duyguları yeniden yaşarız. Yine bu hâtıralar sâyesinde, geçmişimizle köprüler kurar, mâzimizle yüzleşme imkânı buluruz. Zaman içinde yapılan bu yolculuk bâzen çok keyifli olur. Hatırlanan güzel günler, gözümüzün önünde bir biri ardınca canlanırken aynı duyguları hasret ve mutlulukla yeniden hissederez. Bâzen de geçmişimizi hatırlarken, derin düşüncelere dalarak kendimizi yargılamaya başlarız. Bir de içimizi karartan, üzücü hâtıralar vardır ki, bunlara yakalanmayı hiç istemeyiz. Aksi halde pişmanlık, suçluluk duyguları yakamıza yapışır, gönlümüzü kırıp geçen, içimizi sızlatan nâhoş olayların hücumuna uğrarız, keyfimiz kaçır. Velhâsıl mâzî ile buluşarak kaderin acı, tatlı cilveleri ile yüzleşmek, bunlardan ders çıkarmak veya o günkü huzûru, neşveyi ve zevki tekrar yaşamak, hâtıralarımıza sâhip çıkmakla mümkün olur.

Bir vesîle ile sizlerle paylaşmak istediğim bu hâtıra, hâfızamda hoş bir sedâ bırakmış ve oldukça eski olmasına rağmen, unutulmasına gönlümün râzı olmadığı özel bir günün hikâyesidir.

Akşamın alaca karanlığı gökyüzünü kaplarken elim, duvarda koparılmayı bekleyen takvim yaprağına uzandı. Üzerinde "9 Ocak 1964, Hâlîde Edip Adıvar'ın vefâtı." yazıyordu. O anda gençlik senelerime doğru yönelerek, Hâlîde Edip Adıvar'ı ziyâret ettiğim günü hatırladım. Ancak aradan uçup giden yarım asırlık zaman, o güne âit

pek çok ayrıntıyı da berâberinde yok etmişti. Acaba eski günlüklerim bana ne kadar yardımcı olabilir, endişesiyle, o günlere âit notlarımı aramaya koyuldum. Böylece elime geçen oldukça ayrıntılı notlar, beni rahatlattı. Onları, bir nefeste okudum. Bu arada Hâlide Hanım'ın hayâtı ile ilgili bâzı kaynaklara da ulaştım. Baktım ki yaşanan bu hâtıranın hikâyesi ile, sâdece vefâtının elli birinci yıldönümünde, kıymetli bir hanım yazarımıza yapılan ziyâreti anlatmakla kalmayıp. Yunanlıların İzmir'i işgâlini (1919) protesto için Sultanahmet Meydanı mitinginde yaptığı konuşmayla da tanınan, Kurtuluş Savaşı mücâhitlelerinden, dâvâ insanı, vatanperver "*Hâlide Onbaşı* "yı yâdetmiş olacaktık.

Târih, 24 Kasım 1960, Öğretmenler Günü. Hocam Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, İstanbul Üniversitesi Tıp Târihi Enstitüsü'nde "*Adnan Adıvar'ı Anma* " günü tertipliyor. Adnan Beyin eşi Hâlide Edib Hanım (1889-1964), dâvetliler arasında hocamın şeref misâfiri. İşte Hâlide Edib Adıvar ile ilk karşılaşmamız, böyle özel bir günde oldu.

Program hocamın kısa ve nükteli konuşması ile başladı. Dâvete icâbet eden seçkin zevât, salonu doldurmuştu. Adnan Adıvar'ı anlatan diğer konuşmalar da, aynı zevk ve ilgiyle dinlendi. Sıra çay ikrâmına geldi. Bu arada hocam beni yanına çağırarak Hâlide Edib Hanım ile tanıştırdı. Bu vesîle ile Hâlide Hanımın, bize yürüyüş mesâfesinde bulunan bir evde oturduğunu da öğrenmiş oldum.

Lise yıllarımda, edebiyat dersi hocamızın ödev olarak verdiği *Sinekli Bakkal* romanını okumuş, özet çıkarmış ve hayâtı hakkında bilgiler toplamıştım. İşte şu an, beklenmedik bir sürpriz, beni o romanın yazarı ile karşı karşıya getiriverdi. Duygularıma hâkim olan şaşkınlıkla harmanlanmış helecan ve mutluluk, beni âdeta sarhoş etmişti. O anda içimden, Hâlide Edip Adıvar'ı evinde de ziyâret etmek arzusu ile; "*Acaba mümkün olabilir mi?*" diye düşündüm.

Nihâyet müsâit bir zamânı kollayarak hocamdan aldığım telefon numarası ile evini aradım. Telefonu Hâlîde Hanım açtı. Kısaca kendimi tanıttıktan sonra, kendilerini ziyâret etmek istediğimi, söyledim. Hiçbir mâzeret öne sürmeden, tereddütsüz teklifimi kabul ederek 1 Şubat 1961 Çarşamba günü saat 13.30 da beni beklediğini söyledi. Çok şaşırdım. Hattâ bir müddet duraklayıp, telefonda duyduklarımı, yanlış anlamadığımdan emin olmak istedim. Çünkü randevuyu, bu kadar kolay alacağımı, hiç tahmin etmemiştim.

Beklenen gün geldiğinde heyecan içinde îtinâ ile hazırlandım ve yola koyuldum. Verilen adrese göre, yürüyüş mesâfesinde bulunan, küçük bahçenin kapısından içeri girdim. Birkaç basamaktan ibâret merdivenleri çıkarak nihâyet, iki katlı müstakil köşkün kapısını çaldım. Rahat olmak için ne kadar gayret etsem de, bir türlü heyecânımı saklayamıyordum. Kapı hemen açıldı. Beni karşılayan hizmetkâr hanım, kibar tavrıyla mantomu aldı ve eli ile çalışma odasını göstererek *"buyrun"* dedi.

Hâlîde Hanım koltuğunda oturuyordu. Önündeki sehpanın üzerinde açılmış iskambil falı dikkatimi çekti. Hafifçe yerinden doğruldu ve tebessüm ederek *"Hoş geldiniz!"* dedi. Memnun ve müşfik bakışlarla karşılanmam beni biraz rahatlatmıştı. Elini öptüm ve karşısında işâret ettiği koltuğa oturdum. Kısa bir sessizlikten sonra, başını kaldırıp yüzüme daha dikkatli baktı ve *"Sizi Tıp Târihi Enstitüsündeki toplantıdan hatırladım."* dedi.

"Aslen nereli olduğumu" sorarak kendimi tanıtmamı istedi. *"Büyük babamın çocuk yaşta, Rusların Sohumu işgalinden sonra âilesiyle, Osmanlı topraklarına göç ettiğini ve Abaz (Çerkez) soyundan bir âileye mensup olduğunu, anne tarafımdan ise, dedemin Kadızâdeler nâmı ile tanınan Eğridir eşrâfından olup, Bosna'dan Karamürsel'e göç etmiş Boşnak bir âilenin küçük kızı ile evlenip, İstan-*

bul'a yerleştiklerini söyledim. *"Babam ve annem İstanbul'da doğmuş ve yetişmişler. Ben de İstanbul'da doğdum. Hâlen İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik-Matematik bölümünde talebeyim. Bunun yanında Süheyl Ünver hocamın Tıp Târihi Enstitüsü'nde açtığı Bezeme Sanatları atölyesindeki çalışmalara da katılıyorum"* dedim.

Hâlîde Edib Hanım hiç ses çıkarmadan beni ilgiyle dinledikten sonra gülümsedi ve *"Desene, karşımda her hâli ile soyunu temsil eden bir hanım oturuyor"* dedi. Sonra, kendi hayâtından bahsetmeye başladı. Bu berâberlikten oldukça memnun görünen kıymetli yazarımız, sanki târihi dile getirip konuşturuyordu. Artık dinleme sırası bendeydi. Hemen Süheyl hocamın tembîhini hatırlayarak çantamdan not defterimi ve kalemimi çıkardım. Bu telâşımı gören Hâlîde Hanım, birden sustu ve *"Not mu tutacaksın? Bırak şimdi yazmayı, biz samîmî sohbet ediyoruz."* dedi. Mahçup ve biraz da ısrarlı bir tavır ile bu güzel günün hâfızamdan silinmesini istemediğim için kısa notlar almama izin vermelerini ricâ ettim. Konuyu dağıtmak istemiyordu. *"Olur"* der gibi, hafifçe başını salladı ve aynı harâretle anlatmaya devam etti.

"İlk romanımı 13 yaşında yazdım. Koleji bitirir bitirmez (1901), matematik hocam, Sâlih Zeki Bey ile evlendim. Sâlih Bey babam yaşımda ve çapkın olduğu için bu evliliğe âilem râzı olmadı. Fakat ben ısrar ettim. Diğer tâliplerimi reddettim. Hemen 14 ay ara ile iki oğlum oldu. Fakat bir müddet sonra Sâlih Beyin başka bir kadınla da evlenmek istemesi üzerine, ortak hayâtı kabul etmeyerek ayrıldım. Bu hâdise, beni çok sarsmıştı. Uzun müddet hasta yatmama sebep oldu."

Hastalığım sırasında beni tedâvi eden doktorum, Adnan Adivar ile dost olduk. Arkadaşlığımız yedi sene sürdüğü halde evlenmeye bir türlü cesâret edemedim. Fakat sonunda evlendik (1917) ve son derece mesut olduk. İyi ki evlenmişiz kızım. Çünkü biz Adnan ile karı koca

değildik. Birbirimizi tamamlayan bir bütündük. Âdeta iki kardeş gibiydik. Her mevzûda anlaşmamız tamdı. Millî Mücâdelede berâber çalıştık. Listede ikimizin berâber îdam karârını okuduk ve berâber Mısır'a kaçtık. Adnan Bey'i kaybedince (1955) ikinci defa yıkıldım. Eğer romanlarım olmasaydı yaşayamazdım. Beni ancak onlar tekrar hayâta bağladı ve bugüne kadar oyaladı. O sıralar altı roman yazdım. Şimdi de bir roman yazmayı düşünüyorum amma o kuvveti henüz bulamadım.” dedi. Hâlide Hanım, bütün bunları o kadar samîmî bir tavır ile anlatıyordu ki, sanki odada yalnızdı ve mâzîyi yeniden yaşıyordu.

Sohbet devam etti; “Fakat artık Sâlih Zeki'ye de kızgın değilim. Öldükten sonra mezarına çiçek de koydum. Huyu îcâbı çok çapkındı. Asıl hatâlı olan bendim. Çünkü huyunu bildiğim halde, etrâfımda çirkin görmeye tahammülüm olmadığı için, hizmetkârlarımı hep güzel Rum kadınlarından seçerdim. O da onlara sataşırdı.

Daha sonra Adnan Bey çocuklarının soyadlarını, babaları ile ilgili olarak “Sayar” koydu. İngiltere'ye kaçtığımızda, büyük oğlum Ayetullah ile Hasan Hikmetullah'ı (Togo) Amerika'ya yolladık tahsillerini orada yaptılar. Hattâ üniversiteyi birincilikle bitirdiler. Fakat ikisi de Amerika' da kalmadılar. İngiltere'den aldıkları iyi iş teklîfini de terkederek vatanlarına döndüler. Hâlen büyük oğlum Ankara'da mühim bir memûriyette bulunuyor. Küçük oğlum ise Adana da ekonomi sâhasında büyük bir proje hazırladı. Tetkik ediliyor. Eğer kabul edilirse büyük başarı sağlamış olacak. “ Bunları anlatırken, oğullarına duyduğu hasret ve iftihar duyguları, ses tonundan ve yüzünden okunuyordu.

Konuyu değiştirmek için sanatla yakınlığını sordum “Resim ile hiç ilgim olmadı. Modern resmin sürrealizmini sevmem. Realist olanı hoşuma gider. Eskiden çok güzel piyano çalardım. Londra'ya gider-

ken piyanomu sattım ve bir daha almadım. Alaturkayı da severim ama ben alafranga çalardım.” dedi.

Halbuki maksadım, romanlarını yazarken yaşadıklarını ve bu konudaki başarısının sırrını sormaktı. Bu sorumu ise şöyle cevapladılar: *“Romana başlarken konumun planını belirler, kahramanlarımı seçerim ve yazmaya koyulurum. Başlangıçta her şey benim idârem altındadır. Olayları konunun akışına göre ben tasarlar, şahısları ona göre yönlendiririm. Fakat roman ilerledikçe öyle bir an gelir ki, roman kahramanlarımın beni yönlendirdiklerini farkederim. Çâresiz ben onlara tâbî olmuşumdur.”*

Birden farklı bir konuya atladı; *Anneannemin babası, Eyüp-sultan’ da, Mevlevî şeyhlerindendi. Büyük annem de Mevlevî tarîkâtine bağlıydı.”* Duyduklarım bana *“Hâlîde Edib Adıvar”* adındaki küçük el kitabından okuduklarımı hatırlattı. Bu kitapta çocukluğunun geçtiği anneannesinin Müslüman-Türk evi tanıtılırken, temizliği, huzurlu havası ve mor salkımları ile anlatılmıştı. *“Mor Salkımlı Ev”* adındaki eserinde konu edindiği bu ev, onun için huzûrun, saâdetin ve güvenin hâkim olduğu yerdı. Nizâmîzâde âilesine mensup, Eyüplü Mevlevî olan anneanesi ile karısına hayran büyükbabası, Hâlîde Edib’in eserlerinde yaşlı tipler için, ideal ilham kaynağı olmuşlardı. Hâlîde Edib dînî terbiyesini de, anneannesinin mor salkımlı evinde almış. Ramazanın güzelliğini ve mânâsını yine bu evde tanımıştı. Batı kültürüne hayran olan babası tarafından, 1893de Robert Koleji’ne kaydolduğunu, bu yeni çevrede değişik bir eğitim ve öğretim gördüğünü, ilk olarak burada Hristiyanlık ile tanışıp İncil’i okuduğunu, eğitime ara verdiği sıralarda Arapçanın yanı sıra mürebbiyesi ile İngilizcesini ilerlettiğini, bir İtalyan’dan müzik (piyano) dersleri, Rızâ Tevfik’ten (Bölükbaşı) Türkçe edebiyat ve Fransızca dersleri aldığını bu kitaptan öğrendim.

O güne kadar romanları ile tanıdığım Hâlîde Hanım'ın, Anadolu'nun işgâli yıllarındaki çalışmalarıyla, millî mücâdele kahramânı *"Hâlîde Onbaşı"* adıyla da tanındığını, İstiklâl madalyası sâhibi ve üniversite hocası bir akademisyen olduğunu yine aynı kitaptan okudum.¹ Hâlîde Edib Hanımın bir husûsiyeti de, resim çektirmesini sevmemiş. *"Hâfızam çok zayıftır. Küçükken fazla hâvâî şeyler ile uğraştığım için bâzen ismim sorulunca bile duraklardım. Ezberimde çok şey tutamam. Adnan Bey'in hayret verici bir hâfızası vardı. 300 telefon numarasını hiç şaşırmadan kullanırdı. Zâten roman yazarların akılları elek gibiymiş. Lâzım olanları ayırır, diğerlerini elerlermiş."* Birkaç yabancı dil bilmesine rağmen *"Hâfızam çok zayıftır."* demesini yadırgadımsa da sessizliğimi muhâfaza ettim.

O sırada aklıma soyadı meselesini sormak geldi. Şöyle îzah ettiler: *"Bir zamanlar benim yazılarım, Hâlîde Sâlih diye çıkmıştı. Babam bu duruma çok üzüldü ve bana gücendi. Sonra "Hâlîde Edib" ismini kullandım. Daha sonra yazılarım, Adnan ölünceye kadar "Hâlîde Edip Adıvar" olarak yayımlandı. Şimdi gözlerim iyi görmediği için kitap okuyamıyorum. Dîvan edebiyâtından Gâlip Dede'yi çok severim. Fuzûlî'nin de Leylâ ve Mecnûn'unu.." diyerek bir sigara daha yaktı ve gözü, önünde açık duran iskambil falına takıldı. Aynı anda bana hitâben; *"Fal beni oyuyor ve çok sigara içmekten biraz olsun alıkoyuyor."* demek ihtiyâcını duydu.*

"Hastalığım ihtiyarlık. Bağırsaklarımda kolit var. Ben çok küçükken annem de genç yaşta aynı hastalıktan ölmüş." dedikten sonra, sözlerine kısa bir ara verdi. Tekrar bana dönerek sohbeti için daha câzip konular seçmek gayretiyle devam etti: *"Bulvardaki tiyatroda Hacı Yatmaz oynuyor. Mutlaka gör ve bugün onunla ilgili, Cum-*

¹ Prof. Dr. İnci Enginün, Türk Büyükleri Dizisi: 16, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlarından 680, 1986 Ankara, s. 6-9

hûriyet'te çıkan yazımı oku" diye ısrar etti.

Yavaşça saatime baktım, geleli bir saat olmuştu. O anda kapı çalındı, beklediği diğer misâfiri, Amerikalı bir hanım odadan içeri girdi. Ben de ayağa kalktım ve müsâadesini istedim. Oda kapısına kadar geldi. Beni buradan uğurlarken, sohbetimizden hoşlandığını ve yine beklediğini ilâve etti.

Beni evine kabul ettiği için teşekkür ederek, yaşadıklarımın sarhoşluğu içinde evimin yolunu tuttum. ■

Edmond Rostand, Cyrano ve Sabri Esat Siyavuşgil

Zeynep Uluant

Bugünmüş gibi hatırlıyorum, henüz on on beş yaşlarındaydım. Çocuklarını zaman zaman etrafında toplayarak genel kültürlerini beslemeyi çok seven rahmetli babamın, elinde Edmond Rostand'ın ünlü eseri *Cyrano De Bergerac*, bizi karşısına alıp, meşhur burun tiradını okumasını hiç unutamam. Sahne gereği, bir yandan kılıç sallıyormuş gibi yapar ve hiç de fena olmayan diksiyonuyla bu gözünü budaktan sakınmayan kahramânın, kendini küçük gören asilzâde bozuntusuna verdiği hârika cevapla devam ederdi:

*Evet ama çok şükür, mâneviyâtım zarif !
Hayır, bir züppe gibi takıp takıştıramam,
Elbisem gösterişsiz olunca süsüm tamam
Olur. Bilhassa ihmal etmediğim şey budur:
Yıkanmamış hakâret, paçavra olmuş gurur,
Uykudan vicdânımın gözleri çapak çapak,
Ve kirli endişeler ile sokağa çıkmak...
Yürürken, sırmadan çok pırıldar her tarafım;
Hürriyetim, gurûrum, şahâne îtikâfım,
Göğsüme sıralarım, büküp bıyıklarımı,
Bir alay kordon değil, kahramanlıklarımı.
Çarpık, pörsük bir vücut değildir, bu her zaman
Bir korse giymiş gibi rûhumdur dimdik duran!*

Her yerde bir erkekçe sayhadır her satırım,

Hakîkati bir mahmuz gibi şakırdatırım.

Ve ardından ilâve ederdi: “Çocuklar bu tercümede Sabri Esat o derece başarılıdır ki eseri âdeta yeniden yazmıştır.”

İşte daha o günlerden, Cyrano adlı, burnunun büyüklüğünden dolayı azap duyan ama bir o kadar da haysiyetli ve kahraman Gaskonya silahşörünün hüzünlü hikâyesine hayran kalmıştım. Belki on defa okuduğum bu hârika eserde her seferinde başka bir güzelliği bulurum. O zamanlar *Cyrano De Bergerac*’ı Şehir Tiyatroları’nın Rumeli Hisarı Sahnesi’nde Mücap Ofluoğlu canlandırıyordu. Çok arzu etmeme rağmen seyretmek bir türlü nasip olmamıştı. Aradan geçen kırk yıldan sonra, geçtiğimiz nisan ayında, Bahâriye’deki Tiyatro Akla Kara’nın, Cyrano’yu sahneye koyduğunu duydum, annemi de alarak gitmeye karar verdim. Fakat kafamdaki en önemli soru işâreti şuydu. Acaba eser, birçoğuna yapılmış olduğu gibi katledilmiş miydi? Eğer böyleyse oyunun ortasında çıkmayı göze almıştık. Bu hâlet-i rûhiyeyle geldiğimiz tiyatro kapısında hafiften heyecanlıydık. Fuayeden geçerek salona girdiğimizde ise bizi, oyuncuların meydana gelen bir görevli grubunun karşılaması çok hoşumuza gitmişti... Nihâyet gong vurdu ve perde açıldı. Sahne de salon da küçük ama doluydu. Üstelik ancak bir ay öncesinden bilet bulabilmiştik. Mütevâzı bir dekorun eşliğinde oyuncular (ilk sahne beceriksiz oyuncu Montfleury’nin, Cyrano’nun hışmına uğramasıyla başlar zîra silahşörümüz iyi bir edebiyatçıdır ve bu konuda yapılan yanlışlara tahammül edememektedir) sahneye çıkmaya başlamışlardı. İlk mısraların okunması hele hele Cyrano’nun önce perde gerisinden gelen repliklerini duymamızla birlikte derin bir nefes aldık. İlerleyen dakikalarda daha da rahatlamıştık. Çok şükür ki bu muhteşem manzum tiyatronun kılına dahi dokunulmamıştı. Eseri neredeyse satır satır taradığım için bâzı sahnelerde, heyecanla yanımda oturan kızıma

dönüyor şöyle olacak, böyle bitecek diye fısıldıyordum. Yıllar önce Mücap Ofluoğlu'nun Cyrano'sunu seyreden annem dahi oyundan son derece memnun bir şekilde ayrılırken, kızım ve ben ise bu eşsiz eseri ilk defa seyretmenin hazzını yaşıyorduk. Hem de hiç bozulmamış hâliyle... Cyrano'yu birçoklarının yaptığı gibi adaptasyon adı altında mahvetmeden sahneye koyan ve oynayan Tiyatro Akla Kara'ya teşekkürü bu vesîleyle bir borç biliyorum. Gerçekten de mü-kemmel bir iş çıkarmış ve eseri bozmayarak akla kararı birbirinden ayırmışlar.

Dilerseniz biraz da eserin yazarından bahsedelim. Âdeta baş-ucu kitabım olan Cyrano de Bergerac'ın takdim yazısını yazan Sabri Esat Siyavuşgil'e göre Edmond Rostand Marsilyalı bir gençtir ve Paris'te gönderildiği kolejde herkes onun garip şîvesiyle alay ederken (Marsilya, Fransa'nın en kötü Fransızca konuşulan şehridir) o, başarılı bir talebe olarak yükseköğrenimini tamamlar. İlerleyen yıllarda daha kolejdeyken keşfettiği, bir 17. yüzyıl şâiri, derbeder Cyrano'dan ve yaşadığı bâzı olaylardan ilham alarak bu ölümsüz eseri vücûda getirecektir. Hem de balığa giderken oltasını, ava giderken tüfeğini unutturacak kadar hummâlî bir devredir bu... Sabri Esat'ın şu cümleleri bu çileli ama tatlı uğraşı pek güzel anlatmaktadır. *"O da Cyrano hâdisesine kadar, Cyrano gibi anlaşılmanın azâbını yaşamıştır. O da Cyrano gibi nükte ve ıztırâbın garip bir muammâsıdır."*

Gelelim eserin mütercimi, âdeta yeniden yazan Sabri Esat Siyavuşgil'e... Kendisinin Edebiyat Fakültesi'nde Pedagoji dersinde talebesi olan Sermet Sâmi Uysal'dan dinlediğime göre son derece mütevâzî, asla akademik kıskançlığı olmayan ve hazımlı bir insanmış. Dikkatli ve çalışkan bir talebe olan Sermet Sâmi'yi çok severmiş. Sermet Sâmi Bey bir gün, onun, Alphonse Daudet'nin *Değirmenimden Mektuplar* adlı eserinin tercümesinde, karşılığını bulamadığı

bâzı Provensça kelimeleri tesbit ederek mânâlarını bulup hocasına getirdiğinde Sabri Esat, en ufak bir kıskançlık belirtisi göstermeden talebesini tebrik etmekten geri kalmamış... Hattâ Sermet Sâmî beyin, esere konu olan değirmene âit resimleri kendisine hediye etmesi üzerine gözyaşlarını tutamamış.

Gene Sermet Sâmî Bey'den öğrendiğimize göre, Cyrano de Bergerac'daki meşhur burun tiradının bâzı pasajları orijinalinden daha başarılıdır. Meselâ *"Viş anam bu ne, kuş mu balık mı yoğusa tohuma kaçmış salatalık mı?"* mısraî... Tohuma kaçmış salatalık gerçekten iri buruna çok benzer. Halbuki Fransızca'sını Türkçe'ye, kelimesi kelimesine çevirdiğimizde *"Bu ne biçim şey iri bir şalgam mı?"* olmaktadır ki, iri burunla şalgamın pek alâkası yoktur. Sabri Esat'ın şiirlerinde yer yer Edmond Rostand'ı aştığını söyleyen Sermet Sâmî Uysal, hocası Sabri Esat'a, baştan sona ezberlediği burun tiradını her okuyuşunda son derece duygulanır, *"İyi ki çevirmişim"* dermiş. Asıl dikkat çeken husus ise, tercümeyle telifin yarısı kadar ücret ödeyen Şehir Tiyatrolarının, Sabri Esat'ın Cyrano De Bergerac çevirisine telif ücreti vermesidir ki ciddî bir takdir örneğidir.

Cyrano de Bergerac'ı 1942 de tercüme eden Sabri Esat Siyavuşgil, Edmond Rostand'ın *"Non Merci'sini 'İstemem eksik olsun!'"* yaparken tercüme dehâsını bir kere daha göstermiş ve edebiyâtımıza, bir haysiyet ve kahramanlık destânı kazandırmıştır. Kitabın başındaki yazısından şu hârikulâde satırları almadan geçemeyeceğim:¹ *"Dehrin hay ve huyu karşısında başınızı dimdik tutmak mı istiyorsunuz? Eğilmekten kâmbur, sürünmekten kötürüm olmak hoşunuza gitmiyor mu? Hak bildiğiniz şeye âşık, bâtıl dediğiniz şeye düşman mısınız? O halde Cyrano'yu seveceksiniz, çünkü onda kendinizi bulacaksınız. Belki onun gibi 'İstemem eksik olsun' demeyeceksiniz,*

¹ Edmond Rostand, *Cyrano de Bergerac*, Remzi Kitabevi, 8. basım, 1999.

fakat onun bu meskenete indirdiği tokatta, pespâyeliğe karşı duyduğunuz gayzın zaferini ve bu zaferin lezzetini duyacaksınız."

Gün geçtikçe varlığına daha da ihtiyaç duyduğumuz haysiyet, dürüstlük, sâdelik ve doğruluk gibi hasletleri bütün haşmetiyle bizlerle buluşturan Cyrano'ya, Edmond Rostand'a, Sabri Esat Siyavuşgil'e ve onu yaşatan sanatçılara selâm olsun.■

Medîne'nin Selâmı Var

Bâkî Bilgin

-Dr. Emin Işık'a-

Minâreden gelir nidâ ferahfezâ makâmı var
Mükevvenâta merhabâ Medîne'nin selâmı var

Nidâ ve nağmedir zaman dalar sükûna âsuman
Kıyâm eder bütün cihan selâma ihtirâmı var

Büyük vatan şehir şehir nidâ duyunca irkilir
Duyan duyar, bilen bilir, sözünde ihtişâmı var

Kulak kesil ki dâvete vesîledir şefâate
Akıp gider kıyâmete ilelebet devâmı var

Semâyı doldurur sadâ kesintisiz ve bin defa
Mükevvenâta merhabâ Medîne'nin selâmı var. ■

Osmanlı Sosyo-Ekonomik Hayâtında Vakıfların Rolü

Dr. Çiğdem Gürsoy

Vakıf medeniyeti olarak da bilinen Osmanlı İmparatorluğu, kendinden önceki İslâm medeniyetlerinden devraldığı vakıf müessesesini koruyup geliştirmiş, hayâtın her alanında kendini göstermesini sağlamıştır. *"Bir insan vakıf evinde doğar, vakıf okulunda okur, vakıflar yoluyla ihtiyaçlarını giderir, vakıfların kurduğu iş yerinde çalışır, öldüğü zaman vakıflar yoluyla cenâzesi kaldırılır ve vakıf mezarlığına gömülürdü."* 20.yy Türk edebiyâtının önemli mütefekkir ve yazarlarından olan Sâmîha Ayverdi'nin bu tespitinde vakıfların günlük hayâtımızda ne denli yer aldığı oldukça sâde fakat bir o kadar da kapsamlı bakış açısıyla anlatılmıştır. Ayverdi, altını çizdiği bir diğer tespitinde ise vakıf müessesesinin sâdece büyük şehirlere mahsus olmadığını belirtmiştir. Müessesenin yardımıyla İmparatorluğun her köşesinde hizmet verilerek ihtiyaçların karşılandığını kendine has üslûbuyla belirginleştirerek anlatmıştır. *Boğaziçi'nde Târih* adlı kitabından; *"... Bu yüzden değil mi ki irfan hayâtı yalnız taht şehrinin yalnız büyük eyâlet merkezlerinin bir imtiyâzı olup kalmamıştır. İşte Kütahya Ahmedî, Şeyhî gibi iki dev kudret yetiştirmiş, Edirne Ahmet Paşa gibi bir şâire, Bursa Süleyman Çelebi'ye, Isparta Kınalızâde'ye, Kastamonu Sehî Bey'e, Sivas Molla Hüsrev'e, Erzurum Nefî'ye Urfa Nâbî'ye irfan beşiği olmuş ve nihâyet çöküş devrimizde bile Antep mütercim Asım Efendi gibi muhteşem kültürünü sâdece mahalli irfan müesseselerine borçlu olan ilim adamlarını yetiştirmiştir..."* Osmanlı vakıf müessesesini özetleyen bu iki tespitten sonra

vakıfların ilk kurulduğu andan îtibâren esas gâyesini belirleyebilmek için konumuz olan Osmanlı vakıflarını İslâmiyet'in kuruluşundan îtibâren ele almak gerekmektedir.

İnsanların yaratıldıkları ilk günden îtibâren birbirlerine muhtaç oldukları bilinmektedir. Bu çerçevede yemek, içmek, evlenmek, mesken edinmek gibi gereksinimlerini tek başlarına karşılamaları mümkün olmadığından toplu şekilde yaşamaları gerekmiştir. İşte medenî tabiatlı yaratılan insan toplulukları hem birbirine yardım ederek işlerini kolaylaştıran hem de ihtiyâcı olanlara destek sağlayıp mânevî tatmin duygularını da güçlendiren müesseseler oluşturmuşlardır. Kurulan bu müesseseler ilerleyen zaman içerisinde artarak çoğalmış, çeşitlenmiş her dinden ve her medeniyetten insanların zihniyetleri çerçevesinde şekillenmişlerdir.

Konuya İslâm dîni açısından yaklaşıldığında; adına vakıf denilen müesseseye giden yolun başlangıcında Allah'a yakın olmak ve O'nun rızâsına uygun davranmak için yapılan karşılıksız bağışlar bir-başka deyişle sadaka bulunmaktadır. Vakfın tanımını sadaka olgusu üzerinden açıklamak, konunun önemini, yaygınlığını sürdürülebilirliğini îzah etmede kolaylık sağlayacaktır. “...Ademoğlu öldüğü zaman amel defteri kapanır. Üç kimse bundan müstesnâdır: Devamlı sadaka (sadaka-i câriye) verenlerin, topluma fayda veren ilmî bir eseri veya kendisine hayırlı evlâdı olan bir kimsenin amel defteri kapanmaz”, “ Üst el, alt elden daha hayırlıdır”, hadislerinde de görüldüğü gibi, bir malın habs edilip gelirin yoksullara dağıtılması işlemi olan “sadaka-i câriye” devamlı sûrette teşvik edilmiştir. Zamanla gelişen koşullar gereği bu malların satılmaması, mîras olarak bırakılmaması ve bağışlanmaması esâsından yola çıkılarak hukûkî anlamda önce “sadaka-i mevkûfe” / vakfedilmiş sadaka terimi kullanılmış, daha sonra “mevkûfât” / vakfa konu olan mallar ve nihâye-

tinde vakıf olarak adlandırılmıştır.¹

İslâmiyette kurulan vakıfların temelinde, ana-babaya, akrabâya, yetimlere, miskinlere, yolculara yapacağımız hayratlar vâsıtasıyla mal sarfetmenin Allah katında çok değerli olduğu inancı yatmaktadır ve âyetlerde yer almaktadır. “... onlar, mallarını, akrabâyâ, yetimlere, miskinlere, yolculara, dilencilere, esirlere severek verirler”², “... Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça asla iyiliğe eremezsiniz. Allah, yolunda her ne harcarsanız muhakkak onu hakkıyla bilir...”³ Müslümanların kurdukları ilk vakıflarda dînî değerlerin ön plana çıktığı ve buna bağlı olarak dînî hizmetlere öncelik verildiği görülmektedir. Toplumun değişen ve çoğalan ihtiyaçları ve vâkıfların istekleri doğrultusunda vakıflar, zamanla hizmet çeşitliliği bakımından daha kapsamlı hâle gelmiştir. İşte bu sâyede Osmanlı İmparatorluğu’nda eğitim, sağlık, kültür, îmar, altyapı, din hizmetleri gibi toplumu ilgilendiren pek çok alandaki hizmetlerin vakıflar yoluyla yapılmaya başlandığı bilinmektedir.

Bir vakfın kurulabilmesi için, İslâm Hukûkuna göre öncelikle vakfın “te’bîdlik”/ebedîlik vasfının bulunması ve dolayısıyla vakfedilen malın da “te’bîdlik”/ebedîlik vasfının olması gerekmektedir. Burada vakfedilen malın ebedî olması, “ayn’ından intifâ” yoluyla bir başka deyişle kendisinden faydalanılması yolu ile azalmayan mal statüsünde olduğunun göstergesi olarak açıklanmaktadır. Vakfiyelerin başında vakfedilen malın niteliği belirtilmekte, vâkıfın özgür irâdeyiyle verdiği bu malın hangi amaç için kullanılacağı kaydedilmektedir. Devâmında, amaçtan yararlanacak kişiler ile tâmir ve diğer ihti-

¹Hüseyin Hâtemi, “Osmanlılarda Toprak Düzeni Ve Vakıf kurumu”, Osmanlı Ansiklopedisi Târih/Medeniyet/Kültür, C.V., İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1993, s. 201.

²Kur’an, Bakara/177, Çev. Yaşar Nuri Öztürk, İstanbul, Hürriyet Yayıncılık, 1994, s.38.

³Kur’an, Âl-i İmran/92, Çev. Yaşar Nuri Öztürk, İstanbul, Hürriyet Yayıncılık, 1994, s.67.

yaçları karşılanacak hayır müesseseleri tek tek şartı vâkıflarda detaylandırılmaktaydı. Son olarak da vakfın kadı tarafından onayı ile tasdiklenmesi netîcesinde vakfedilen mal bir daha geri dönmek üzere vâkıfın mülkünden çıkarak Allah'ın mülküne girmekteydi.⁴

Söz konusu aşamalardan geçerek kurulan vakıflar, ön plana çıkarılmak istenilen özelliklerine göre değişik şekillerde sınıflandırılmışlardır. Örneğin; vakfedilen maldan yararlanma usûlüne göre vakıflar kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. İlki; kendisinden *ayn'ından intifâ* / kullanım yoluyla faydalanılanlar "*müessesât-ı hayriye*" olarak da adlandırılan hayır kurumlarını içermektedir. Daha çok sosyal alandaki ihtiyaçları karşılamaya yönelik kurulan, hastâne, mektep, câmi, medrese, aş evleri, kabristan vs. kapsamaktaydı. Bir diğeri "*akârâtından intifâ*" edilenler bir başka deyişle gelirinden faydalanılan vakıflardır. Bu vakıflar ise daha ziyâde ekonomik hayatta karşılık bulan nakit para vakıfları, kirâ getiren han, oda, menzil, dükkân gibi mülkler ile bağ ve bahçelerin îcârına şart koşulmuş vakıflardı.

Vakıfların sosyo-ekonomik hayâta katkıları ön plana alındığında ise sınıflama vakfedilen malların cinsine göre yapılmaktadır. Bu çerçevede vakıflar menkul ve gayrimenkul olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir. Gayrimenkul vakıfların malları binâ, arâzi gibi taşınmazlardan, menkul vakıfların malları ise nakit para, fonlar, eşyâlar, kitap, ve canlı hayvan vs.. gibi taşınırlardan oluşmaktadır.⁵ Müessesenin işleyişi; akârâtından faydalanılan mallardan elde edilen gelirlerle hayır müesseselerinin personel, tâmîrat, ısınma, aydınlanma ihtiyaçlarının karşılanması üzerine yapılandırılmıştır. Ayrıca hastânelerden, aş evlerinden, okullardan faydalanan kişilerin yeme-içme,

⁴ Fethi Gedikli, "İstanbul'da Para Vakıfları ve Müdârebe", Osmanlı Hukûku Makâleler, Gündoğan Yayınları, 2010, s. 33.

⁵ Ahmet Akgündüz, İslâm Hukûkunda ve Osmanlı Tatbikâtında Vakıf Müessesesi, 2.bs, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996, ss. 280-289 ve 186-214.

kıyâfet, ilâç vs. gibi masrafları da karşılanmaktaydı. Menkul vakıfların içinde yer alan ve genel anlamda menkul vakıf kapsamında ilk akla gelen para vakıfları da yerine getirilen bu görevlerin sürdürülebilirliğini sağlamada, diğer bir ifâde ile hizmetlerin finansmanında, önemli katkı sağlayan kurumlar olmuşlardır.

Menkul ve gayrimenkul vakıfların kurulma aşamasında gerekli olan şartlar ortaktır. Öncelikle, bir vakfın geçerli sayılabilmesi için vâkıfın vakıf kurmaya ehil olması gerekmektedir. Kişide bulunması gereken ehliyetler şunlardır; vâkıfın temyiz kudretine sâhip olması, bülûğa ve rüşdüne ermiş olması, borçlu olmaması, malını kullanmaktan men edilmiş olmaması yâni hacr gerektiren sebebin bulunmaması gerekir. Ayrıca vâkıfın hür olması ve rızâsı da vakıf kurulurken aranan şartlardandır. Zorla vakıf kurdurulamaz. Vâkıfın müslüman olma şartı da aranmadığından Osmanlı tebaasına mensup zimmîlerin şer'î kurallara uydukları sürece vakıf kurmalarına izin verilmiştir.⁶ Tüm bu vasıflara sâhip olan kişiler vakıf kurma konusunda ehliyetli sayıldığından her statüden kadınlar ve erkekler ile Osmanlı tebaasına mensup her dinden kişiler mallarını vakfetmişlerdir.

Vakıf kurucuları incelendiğinde; özellikle büyük vakıfları kuranların başında pâdişahlar ve yakın çevreleri, şehzâdeler, vâlide sultanlar ve sultan hanımların geldiği görülmektedir. İkinci sırayı yüksek idâreci sınıf, vezirler, beylerbeyleri almakta bunları toplumda üst ve orta sınıf zenginlerle esnaf, zanaatkâr ve bilim adamları izlemekteydi.⁷ Konu hakkında yapılan bir araştırmada; XVIII. Yüzyılda vakıf kurucularını % 80-90 oranda askerî zümre mensuplarının, % 10-20 oranında ise reâyânın oluşturduğu tespit edilmiştir. Ayrıca

⁶ İsmâil Kurt, Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1996, s. 55.

⁷ Nazif Öztürk, "Sosyal Siyâset Açısından Cumhûriyet Öncesi Vakıfları", Cumhûriyet'in 80.Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s. 43.

devşirme sisteminin bir sonucu olarak da aynı yüzyılda büyük vakıfların % 14'ünün köle asıllılar tarafından kurulduğu anlaşılmıştır.⁸

Kişisel tatmin ve toplumsal ihtiyaçlar bir araya getirilerek oluşturulan vakıf müessesesi sâyesinde her kesimden insanın sosyo-ekonomik hayâtın bir parçası yapıldığı ve müesseseye katkısının sağlandığı görülmektedir. Bu çerçevede, mülk vakfedecek kadar geliri olmayan kişiler tarafından düşük meblağlarda para vakfedilerek en azından aydınlatma için mum ve yağ ihtiyaçları karşılanır, gerekli kilim, yastık, tencere vs. gibi eşyâlar kullanıma sunulur, ufak tefek tâmîrat işlerine katkıda bulunulurdu.

Vakfedilen malların özellikleri; malların öncelikle vâkıfın mülkünde bulunması ve şer'î olarak mal kabul edilmesi gerekmektedir. Örneğin kime âit olduğu belli olmayan denizdeki balık veya alacak hakkı vakfın konusu olamazdı. Buna göre bir malın vakfedilebilmesi için; vakfedilen şeyin mâlûm ve belli olması gerekmektedir. Ayrıca malın ifraz olması yâni ayrılmış / hisseli olmaması gerekmektedir. Hisseli olması durumunda tüm hisse sâhiplerinin isteyerek mallarını vakfedeceklerini beyan etmelerinden sonra işlem gerçekleştirilebilirdi. Genel olarak vakıf mallarının taşınmaz olması istense de; vakfedilecekleri konusunda Hz. Muhammed'in beyânı bulunan silâh ve at gibi menkul mallar vakfedilebilirdi. Bununla birlikte, örfen vakfı câiz görülen şeyler; nakit para, hisse senedi, kitap, eşyâ ile birlikte kirâ getiren menkuller de vakıf mallardan sayılmaktaydı. Vakfedilecek arâzinin üzerinde yer alan; binâ, ağaç, zirâî âletler ve çift hayvanları da arâzinin bir parçası sayılmakta hepsinin toplu şekilde vakfedilmesi gerekmektedir.⁹ Vakfiyelerde bu malların tasvîri yapıl-

⁸ Ahmet Tabakoğlu, "Klasik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi", Cumhûriyetin 80.Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s.26.

⁹ Halil Cin, "Osmanlı Devletinde Vakıf Hukûku", Cumhûriyetin 80.Yılında Uluslararası

makta ve olabilecek kirâ ve mukâtaa bedelleri de verilmekteydi. Bedel belirtilmeyen durumlarda ise yakın civarda o mala eşdeğer ölçüler karşılığındaki malların değerlerine göre karşılaştırma yapılırdı.¹⁰

Kurulan her vakıf kendi içinde bağımsız olarak vâkıfın şartlarına uygun biçimde yönetiliyordu. Vakıf yöneticileri mütevellî olarak belirlenen kişilerdi. Mütevellî vakfın bütün faaliyetlerini yönetir, gelir giderini düzenler, olabilecek zarardan da sorumlu olurdu. Özellikle küçük vakıfların mütevellîleri aynı zamanda vakfın kurucusu da olan vâkıflardı. Hayattayken yönetimi kendilerine alan vâkıflar, kendinden sonra gelecekleri belirleme yetkisine sâhiptiler. Aynı kişi aynı amaçla veya değişik amaçlarla birden fazla vakıf kurabilirdi. Aynı vâkıf tarafından ayrı ayrı kurulmuş vakıflar bir mütevellî tarafından yönetilebilirdi. Her vakfın kaydının ayrı tutulması şartı ile kayıtlar aynı muhâsebe defterinde birleştirilebiliyordu. Vakfiyelerde mütevellî seçilebilmek için gerekli olan şartlar ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu kişiler kurucunun akrabâları, yakın çevrede güven kazanmış kişiler, itibarlı kişiler veya kadı tarafından tâyin edilen kişilerden seçilebilirdi.¹¹ Nisbeten orta ve büyük vakıflarda mütevellînin yanı sıra câbî ve kâtip gibi kişilerin de görev aldığı anlaşılmaktadır. Vakıfların kuruluşu aşamasında Kadı'nın onayı alınarak sicile kaydedilirdi. Her muhâsebe döneminde de Kadı'ya onaylatılan hesaplar aynı zamanda sicillere de işlenerek resmiyet kazanmaktaydı. Mütevellînin uygunsuzlukları görüldüğü takdirde Kadı'nın mütevellîyi azletme yetkisi vardı. Tüm bu Kadı onayları olabilecek sorunlara karşı alınmış önlemler olarak görülmektedir. Şeyhülislâmlık bünyesinde sâdece

Vakıf Sempozyumu Kitabı, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s. 61.

¹⁰ Bahâeddin Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisâdî Boyutu", Vakıflar Dergisi, C.XVIII, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1984, s. 25.

¹¹ Bahâeddin Yediyıldız, XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Târih İncelemesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003, s. 179-182.

vakıflarla ilgili dâvâlara bakan Müfettiş Kadılar bulunmaktaydı.¹² Bu kadılardan üçü İstanbul'da biri Edirne'de biri de Bursa Mahkemesi'nde idi. Ayrıca Kadı onayı dışında mütevellîlerin dâima denetlenmesi husûsu da düşünülmüş ve yakın çevreden kişilerin gönüllü olarak vakfın nezâretini üstlenmeleri istenmiştir. Bu aşamada görevin çıkar amaçlı olmaması için ücret uygun görülmemiştir.

Vakıfların işletmeleri, gayrimenkul ve menkul vakıflarda farklılıklar göstermekteydi. Temel fark vakıf mallarının işletmeleri sırasında ortaya çıkmaktaydı. Gayrimenkul vakıflarda vakfedilen mülkün kirâ gelirlerinden vakfın gerekli harcamaları yapıldıktan sonra geri kalan meblağ vakfiyelerde şart koşulan hayır işlerine aktarılırdı. Para vakıflarının işletilmesi sırasında ise vakfedilen meblağlar çeşitli işletim usûlleri ile değerlendirilirdi. Bu usûller vakfiyelerde istiğlâl, istirbâh, murâbaha olunmak ya da fâideye verilmek gibi ifâdelerle belirtilir, elde edilen gelir ise vakfiyenin şartlarına göre harcanırdı. Asıl amaç vakıf paranın bir gelir, kâr (galle, ribh, fâide, nemâ) getirecek şekilde işletilerek vakfedilen paranın azalmasını önlemek, böylece vakfın ebediliğini korumaktı.¹³ Amaca uygun yapılacak harcamaların bu husus dikkate alınarak gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Borç verilen paralardan nemâ sağlanması için bâzı şartlar gerekliydi. Muâmelenin şer'î olması. Kâr oranının %15'i geçmemesi. Vakfın alacaklarının emsâli ile yerine konması ve kârın şart koşulması. Kârın şart koşulması vakfın ebediyeti konusunda önemli olduğu için borcun ödenememesi veya borçlunun vefat etmesi durumlarında nasıl davranılması gerektiği belirlenmişti. Bu sebeple borç verilmesi esnâsında mutlaka rehin bir mal ya da zengin bir kefil aranmakta bâ-

¹² Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Târîhi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1995, s. 66.

¹³ Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumuna Özgü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları", *Çerçeve Dergisi*, İstanbul, Ekim 2008, (ss: 124-128), s. 124-126.

zen her ikisinin birden istendiği görülmekteydi. Borçlunun vefat etmesi durumunda mîrasçısından alınacak borcun ancak o târihe kadar olan kârı istenmekteydi. Mîrasçının borcu reddetmesi durumunda alınan rehin mallar satılmakta veya kefâlet müessesesi işletilmekteydi. Rehin malların satışı esnâsında vakfın yaptığı her türlü masraf toplanarak borca eklenir geri kalan meblağ mîrasçıya verilir. Borçlu altın olarak aldığı borcu altın, akçe olarak aldıysa akçe olarak ödemek zorundaydı.¹⁴

Kısaca anlatmaya çalıştığımız gibi; vakıf müessesesinin yüzyıllarca ayakta kalabilmesi ve görevine devam edebilmesi için gereken maddî imkânlar vakıf işletmeleri tarafından sürdürülebilir kılınmıştır. Arşivlerde bulunan belgelerde yazan bilgiler sâyesinde işletmelerin muhâsebeleri detaylandırılabilmiş, vakfiye senetlerinde yazılan şartlara uyulup uyulmadığı kontrol edilebilmiştir. Yukarıda verilen bilgiler bu şekilde elde edilerek vakfiyelerin uygulamada aldığı biçimler anlatılmaya gayret edilmiştir. Ayrıca menkul vakıfların hayır işleme amaçlarının yanı sıra kredi kurumu olarak da hizmet vererek sosyo-ekonomik hayâta katkıları görülebilmektedir. ■

¹⁴ Kurt, a.g.e., s.77.

Osmanlı Devletinde Mîmarbaşılık ve Mîmar Kemâlettin

Özcan Garan¹

1908 Osmanlı târihi açısından II. Meşrûtiyet'in îlân edildiği yıldır. Bu tâarihle başlayan süreçte İstanbul'da doğanlar özgürlük şarkılarını duymuş, çocukluk çağlarında dünyânın o âna kadar yaşamış olduğu en büyük savaşı ve dolayısıyla yıkımı görmüş, ergenlik dönemlerine geldiklerinde şehirleri işgal edilmiş ve kendilerini bir bağımsızlık savaşının ortasında bulmuş, yetişkinliğe adım attıklarında ise yeni bir devletin vatandaşı olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Tüm bu süreç son derece acılı ve bir o kadar da dinamik geçmiştir. Bu sürece dinamizm katanlar en başta Osmanlı coğrafyasında siyâset yapanlardır. Bu siyâset ne ironiktir ki II. Abdülhamid'in mükemmelleştirdiği kurumlarda tahsil görmüş öğrenciler tarafından kurulan İttihat ve Terakkî'nin de iktidâra geldiği, iktidarda kaldığı ve iktidardan gittiği bir dönemdir. Bu dönemde önce İstanbul'da başlayan ve başkentin el değiştirmesiyle Ankara'ya taşınan, bir çeyrek asır boyunca özellikle bu iki kenti yeniden îmar eden bir akım doğmuştur. Zamânının siyâsetine ve rûhuna uygun bir akım: Birinci Ulusal Mîmarlık (1909-1927).

Okumakta olduğunuz yazımın çıkış yeri olan tezimi yazmaya başladığım günlerde ülkemiz, ulusal parasından altı sıfır atmış ve halkımız yeni banknotlarla tanışmıştı. Bu banknotlardan 20 TL'nin arka yüzünde Mîmar Kemâlettin'in resmi vardı ve fonda ise mîmarın Ankara'da yaptığı Gâzi Üniversitesi Rektörlük binâsı seçilebili-

¹ İstanbul Üni. İktisat Târihi Bölümü Araştırma Görevlisi

yordu. Peki, kimdi bu mîmar? Aslında özellikle İstanbul halkının yakından tanıdığı bir isimdi pek farkında olmasa da. Hattâ öğretmenleri ve kurduğu okul/ekol İstanbul'un dört bir yanında eserler verdi. Vapurla Avrupa yakasına geçen İstanbullu Düyûn-ı Umûmiye binâsını gördü uzaktan. Sirkeci Garı'ndan trene bindiğinde gar binâsına tanık oldu. Bunlar Mîmar Kemâlettin'in hocalarının yapıtlarıydı. Vakıf hanlarına işi düşenler iş saatlerinde, evden işe işten eve gidenler çeşitli iskelelerde, Eminönü'nde mektup atanlar Postâne binâsında, Aksaray'a yakın oturanlar Tayyâre Apartmanlarında karşılaştı bu okulun eserleriyle. Ankaralıların da tanıdığı bir ekoldü Meclis binâsından, ya da Edirnelinin de bilgisi dâhilindeydi gar binâsından. Kısaca bir dönem İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhûriyeti topraklarında, selef ve halefleriyle birlikte eserler vermiş bir mîmardı Mîmar Kemâlettin.

Öncülüğünü Mîmar Kemâlettin'in yapmış olduğu Birinci Ulusal Mîmârî Akım'a en az onun kadar emek harcamış bir diğer isim de Vedat Tek'tir. Kemâlettin Bey'in soyadı kânûnunu bile göremeden daha 57 yaşındayken 1927 yılında hayâta gözlerini yummasına rağmen Vedat Tek 1942 yılına kadar ülkenin değişim ve dönüşümüne tanık olmuştur. Vedat Tek ki bugün Büyük Postâne adıyla bildiğimiz Eminönü'ndeki Osmanlı Telgraf ve Posta Nezâreti binâsını yapan mîmardır. Hemen yanındaki Hobyar Mescidi bugün son cemâat yeri bozulmuş olarak günümüze ulaşmış vaziyetteyse de bir dönemin câmi mîmârîsini anlatması açısından kayda değerdir. Edirnekapı Şehitliğinde ebedî istirahatgâhında yatan Vedat Tek'i ayrıca sivil mîmârî örneklerinden de yakından tanımaktayız.

İşin ilginç yanı iskeleler mîmârı olarak karşımıza çıkan ve ayrıca bir ders kitabının da yazarı olan Ali Talât Bey bugün Mîmar Sinan'ın türbesinin bulunduğu hazîrede yatmakta olup, iki kıtayı bir-

leştiren Beşiktaş ve Kadıköy iskelelerini her gün kullanan binlerce İstanbullunun havsalasından silinmiş durumdadır. Meşrûtiyeti selâmlayan ve bugün Hürriyet Tepesi diye isimlendirdiğimiz yere Cumhûriyetin ilk anıtını inşâ eden mîmar gene bu akımın öncülerinden Mîmar Muzaffer olup esas eserlerini özellikle Konya’da vermiştir. Şu anda yer darlığından dolayı ismini zikredemediğim onca mîmârın İstanbul ve Ankara başta olmak üzere ülkenin dört bir yanına inşâ ettiği yüzlerce eser hâlen daha araştırılmaya ve envanterleri çıkartılmaya muhtaç bir durumda kimi yıkılmış kimi de zamâna direnir vaziyette ayakta durmaya devam etmektedir.

2010 yılı Ağustosunda İstanbul’un en önemli hazîrelerinden biri olan Beyazıt Külliyesinde Mîmar Kemâlettin’in mezarını ziyâret ediyor oluşumun heyecânı içerisindeyken, yanıma gelen âileye kulak misâfiri olmuş ve mîmar hakkında bilgisizce sarfedilen sözlerden son derece müteessir kalmıştım. 2006 yılında Mîmarlar Odası tarafından ihyâ edilen mezarın tasarımında Latin harfleriyle yatay bir biçimde Mîmar Kemâlettin ismi yazılıdır. Yazının evli çiftte uyardığı hisle kadın kocasına şöyle der: “Hayâtım, görüyor musun, böyle önemli bir mezarlığa sıradan insanlar da gömülebiliyor. Nasıl bir ülkede yaşıyoruz biz, kim bilir nerede adamları vardır?” Daha Fâtîhasına âmin diyememiş ben nutku tutulmuş bir vaziyette olduğum yerde kalakalmış ve teziyle duygusal bir bağ kurmuş her öğrenci gibi deyim yerindeyse basîretim bağlanmış olarak âileye cevap verememişim. Halbuki mîmârın eserlerinden Harîkzedegân Apartmanları² bulunduğumuz yere çok yakındı ve bugün bile görenleri kendisine hayran bırakmaktaydı.

Mîmar Kemâlettin’in kişisel târihinde gerek yurt dışında edindiği deneyim gerekse yurda döndüğünde karşılaştığı siyâsal ve ente-

² İstanbul Lâleli’de 1922’de Mîmar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan binâlar.

lektüel ortam onun hayallerini gerçeğe dönüştürmede kurumsal ve kuramsal bir alt yapı sağlamış; geliştirdiği neo-klasik mîmârî kuram iktidâra yeni gelen İttihat ve Terakkî kadroları tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Hattâ târih ona öyle bir şans vermişti ki aradığı geçmişin izlerini Evkaf Nezâreti'nin İnşaat ve Tâmirat Müdürü olarak eski Osmanlı eserlerin restorasyonlarında bizzat bulabilecekti. Câmilerden hamamlara kadar pek çok restorasyon çalışması onun neo-klasik deneyimlerine artı değer katacaktı. Onun kadar başarılı olan çağdaşı Vedat Tek'in de aynı dönemde Osmanlı coğrafyasında eserler vermesi iki mîmârın Osmanlı kentinin yeniden üretilmesi sürecini de hızlandıracaktı. Yepyeni bir konut mîmârîsi, yepyeni bir ticârethâne anlayışı, alternatif bir konut tipi ile kamu binâlarında farklı bir esinti yaratacak bu ikili; câmi, han ve türbe gibi pek çok klasik yapı tipinde de üretime devam edeceklerdi. Hendese-i Mülkiye ve Sanâyi-i Nefîse gibi okullar aracılığıyla kendi alanlarında uzman mîmarlar da yetiştirecek olan bu iki mîmârın öğrencileri, iskele mîmârîsi, müze mîmârîsi, anıt mîmârîsi gibi özgün çalışmalara da imzâ atacaklardı. Sâdece Osmanlı başkentinde değil pek çok Anadolu şehrinde de eserler verecek olan Mîmar Kemâlettin Okulu, Osmanlı dönemini de aşmış Cumhûriyet'e de bir dönem yön vermişti.

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne bağlı Tâmirat ve İnşaat Müdür-lüğü özellikle Mîmar Kemâlettin döneminde restorasyonla başlayan bir süreçte zamanla birbirinden özgün projelerin hayâta geçmesini sağlamış; kamu yararı ilkesinden hareketle yangınzedeler için yaptırılan Harîkzedegân Apartmanları'ndan ticârî binâlar olarak tasarlanan altı adet Vakıf Han'a kadar pek çok yapı üretilbilmiştir. Mîmar Kemâlettin'in gerek seleflerinden öğrenmesi gerekse yurt dışında aldığı eğitimle kendini yetiştirmesi akımın kısa bir süre içerisinde büyük çaplı projeler başarmasını sağlamıştır. Nezâretin kadrolarının genişletilmesi ve hattâ Hendese ve Nefîse öğrencileri için bir staj

yeri olması hasebiyle de Mîmar Sinan tarafından kurulan Hassa Mîmarları Ocağı'nın bilgi aktarımına benzer bir süreç yaşanmıştır. On yıllık kısa bir süre içinde gerçekleştirilen bu büyük çaplı tâmir ve inşâ programının başarısının nedeni ne olabilir sorusunun cevâbı; standardizasyon ve kurumsal başarı ile örgütlenme şekli ve yapı malzemesi temîninin sağlıklı işlemesi olabilir. Finansal sürdürülebilirliğin ve nezârette istikrârın korunmuş olması da savaş yıllarında bile programın başarıyla ilerlemesini sağlamıştır.

Osmanlı devleti ile Cumhûriyet arasında bir süreklilik mi yoksa bir kopuş mu vardır sorusu Türk siyâsal düşünce târihinin üzerinde durduğu önemli konu başlıklarından biridir. İttihat ve Terakkî kadrolarının Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik, siyâsal ve kültürel dönüşüm Cumhûriyet Türkiye'sinde kurucu irâdesi sâhiplenilmiş midir yoksa bu dönüşüme karşıt başka bir süreç mi işletilmiş midir yoksa devralınan mîrâsın bir kısmı reddedilmiş bir kısmı örtülü bir şekilde kabul mü edilmiştir? Tam da bu noktada Osmanlı'dan Cumhûriyet'e mîras kalan bu mîmârî anlayış tekrar karşımıza çıkar. Cumhûriyetin kuruluşundan hemen sonra, özellikle 1923-27 yılları arasında ya da daha iyimser bir tahminle 1930'lara kadar coşkuyla olmasa bile sessizce kabul edilen ancak pek çok eleştireye de mâruz kalan bu akımın babası olarak Mîmar Kemâlettin Bey, arkadaşı Vedat Tek ve halefleri bıçak gibi kesilen bir sürecin sonunda gene sessiz sedâsız Cumhûriyet Ankarası'nın şantiyelerini terketmek zorunda kalmışlardır.

Cumhûriyet kuruluş yıllarındaki geçiş dönemini kendi durduğu yerden sağlıklı bir şekilde tamamlamış, Osmanlı mîrâsını tedâvül-den kaldırmak için belki de son darbeyi Vedat Tek ve arkadaşlarına atmıştır. Zâten Ankara bu iş için yaratılmamış mıdır? Neo-klasik her anlamda Osmanlı'yı temsil eden İstanbullu köklere sâhip bir eski

dünya mîrâsı değil midir? Ankara ise artık yabancı mîmarlar tarafından projelendirilecek bir yeni dünya kentidir. İlk başta görülen Pragmatik devamlılık yerini kopuşa bırakmış, kendini yeni dünyâya uyarlayabilen mîmarlar geleceğe yürümüş, Mîmar Kemâlettin bu değişime tanık olamadan vefat etmiş, uyarlayamayan diğerleri de zamanla kamu mîmârîsinden silinmişlerdir.

Sonuç olarak soyadı kânûnu çıkmadan evvel öldüğü için Kemâlettin ismiyle tanıyoruz onu. Buna rağmen pek az insana nasip olacak bir şöreti bahsetti târih ona. İsmi başına mîmar kelimesi getirildi ve Sinan gibi sayılı mîmarlar arasındaki yerini aldı hiç kuşkusuz. Evkaf Nezâreti'nin iş yerlerine, kirâlayabileceği dükkânlarla ve evlere gereksinimi vardı. O yüzden çarşı pazara da yakın olacak ve ihtiyaçlara yanıt verecek çözümler üretilmeliydi. Bugün Vefâ Lisesi tarafından kullanılan Beşinci Vakıf Han işte bu amaçla yapılmıştı. Sultanahmet'teki hapishâne binâsı bugün otel olarak kullanıldığından mıdır nedir epey bir şirin geliyor göze. Eyüp'te inşâ ettiği V. Mehmed Reşat Türbesi ölümden sonrası için de projeler ürettiği anlamına geliyor. Bostancı'daki Kuloğlu gibi câmiler de onun elinden çıkma. Kısacası daha pek çok yapısı İstanbul'u süslemeye devam ediyor mîmârın.

Neydi dersiniz bu mîmârı diğerlerinden farklı kılan; eserlerindeki eklektik özelliklerdi. Kendisinden önceki müslüman mîmarlar gibi o da topografyaya saygı duymuş ve eğimli arâzilere inşâ ettiği yapılara yerden kazanarak eklentiler ilâve edebilmişti. Binâ cephelelerinde çini süslemelere yer vermiş; sundurma ve kemer gibi klasik dönemin yapı öğelerini eserlerine başarıyla yerleştirebilmişti. Modern yapı teknikleriyle eskiyi harmanlayan Mîmar Kemâlettin (ve arkadaşları) otuz yıl gibi kısa bir süre içinde vapur iskelelerinden hanlara, kamu binâlarından özel mülklere kadar pek çok yapının

altına imza atmışlardı. Ankara Ulus'ta atölyesinde ölü bulunduğu gün, İstanbul ve Ankara hattında değişen ve dönüşen ne varsa hepsine birden eyvallah diyebilmişti. Sormadan edemiyor insan daha uzun yaşasaydı daha mı mutsuz olurdu diye. Evet, Mîmar Kemâlettin'in İstanbul'u ondan mîras kalanları bugüne getirmek noktasında çok cömert. Onu bir kez daha rahmetle anıyor ve hâtırasının güzelliği önünde saygıyla selâmlıyoruz.

Kaynakça: Batur, Afife: *Kimliğinin İzinde Bir Mîmar*: M. Vedat Tek, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003. Batur, Afife: *Mîmar Kemâlettin Yapıları Rehberi*, İstanbul, Türkiye Mîmarlar ve Mühendisler Odası Yayınları, 2008. Batur, Afife: *İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Mîmar Kemaleddin Proje Kataloğu*, TMMOB Mîmarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ortak yayını, Ankara, Haziran 2009. Tekeli, İlhan, Selim İlkin, *Mîmar Kemâlettin'in Yazdıkları*, Ankara, Şevki Vanlı Mîmarlık Vakfı Yayınları, 1997. Yavuz, Yıldırım: *İmparatorluktan Cumhûriyete Mîmar Kemâlettin 1870-1927*, Ankara, TMMOB Mîmarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, Haziran 2009. Yavuz, Yıldırım: *Mîmar Kemâlettin ve I. Ulusal Mîmarlık Dönemi*, Ankara, ODTÜ Mîmarlık Fakültesi Basım İşliği, 1981.

Osmanlı Bahriye Sancakları

Müge Kılıçkaya Çölmeksiz

Osmanlı bahriyesinde kullanılan sancaklar ile ilgili en eski kayıtlardan biri Tursun Bey'in *Târih-i Ebü'l Feth* adlı eserinde geçmekte, Kefe Seferi'nin anlatıldığı bu bölümde Osmanlı mavna ve kadirgalarının kızıl bayraklarla donatılmış olduğundan bahsedilmektedir. Fakat üzerlerindeki motif ya da işaretler hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.¹ İstanbul'un fethi ve ardından Alemdar Eyüp Ensârî'nin kabrinin bulunmasından sonra sikkesinin üzerine "karaların ve denizlerin sultânı" ibâresini koyan Fatih Sultan Mehmet'e âit hünkâr gemisinin sancağı yeşil renkteydi.² 1475 senesinde Gedik Ahmet Paşa kumandasında Kırım'a giden Osmanlı gemileri içinde kızıl bayraklarla donanmış mavnaların olduğu bilinmektedir.³ 15. Yüzyılda özellikle kırmızı renk sancaklar kullanıldığı halde, 16. Yüzyılda kumandanlar yeşil, imparatorluğun çeşitli sancaklarındaki deryâ beyleri ise beyaz, kırmızı, sarı ve sarı-kırmızı çizgili sancaklar kullanmışlardır.⁴ Yeşil renk, Hz. Peygamber ve âilesini temsil etmekte olup dînî bir anlam taşımakta cihat ve gazâ kavramlarını ifâde etmektedir. Bu renk sancakların gâzilere âit olduğu ve daha çok denizciler tarafından kullanıldığı bilinmektedir.

Barbaros Hayrettin Paşa'nın yanında ve hizmetinde bulun-

¹ Noyan, S. B., "Bahriyemizde Kullanılan Sancaklar", *Hayat Târih Mecmuası*, C.2, S.10, Ekim 1976, s.48.

² Ali, "Sancağımız ve Ay-Yıldız Nakşı", *Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, S. 48, C.8, Enderun Kitabevi, İstanbul, s.379.

³ Bostan, İ., *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, Bilge, İstanbul, 2005, s.221.

⁴ Köprülü M. F., agm., s.418.

muş Seyyid Murâdî tarafından kaleme alınan, Barbaros ve Oruç Reis'in hayâtının anlatıldığı Gazavatnâme'de Yavuz Sultan Selim'in Hayrettin Paşa'ya sırma âyetler yazılı yeşil bir sancak ile kırmızı bir flandıra gönderdiği geçmektedir.⁵ Piyâle Paşa'nın İstanbul'dan hareket edişini anlatan Avrupalı bir seyyah, kumandan bayrağının yeşil olduğunu bildirmekte, bu durum Aydınoğlu Umur Bey'in ve Barbaros Hayrettin Paşa'nın geleneklerinin devam ettirildiğini göstermektedir.⁶

Osmanlı Bahriyesi her teşkilâtta oldu gibi hiyerarşik bölümlere ayrılmıştır. 16. yüzyılda Pîrî Reis, Kemal Reis, Murat Reis, Seydi Ali Reis, Turgut Reis, Sâlih Reis gibi denizcilere kaptan yerine "Reis" denilmekteydi. Yaklaşık 1682 senesinden itibaren donanmanın Kaptanpaşadan sonra gelen büyük amirallerine sırasıyla Kapudâne, Patrona ve Riyâle adı verilmiş diğer gemilerin süvârilere ise Kaptan denilmiştir.⁷ Kaptanpaşa ya da Kaptan-ı deryâ donanmanın başkumandanıdır. III. Selim tarafından Nizâm-ı Cedid kuruluncaya kadar Kaptanpaşaların sancakları üzerinde daima "Zülfikâr" resmedilmiştir. Kaptanpaşadan sonra gelen ve günümüzün Oramiral rütbesine denk olan Kapudânenin bindiği gemiye "Kapudâne-i hümayun" denilmekteydi ve Kapudâne sancağı ok-yaylı ve Hilâlliydi. Günümüzde Koramirale karşılık gelen Patrona sancağı toplu ve çıpalı; Tuğamirale denk gelen Riyâle sancağı ise humbaralı ve makaslıydı.⁸

18. yüzyıl sonlarında İstanbul'da bulunmuş olan D'ohsson, bu yüzyılda Kapudâne, Patrona ve Riyâle gemilerinde biri yeşil, diğeri

⁵ Seyyid Muradî, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa- Kaptanpaşa'nın Seyir Defteri*, Çev. Ahmet Şimşirgil, Babiali Kültür Yayıncılığı, 2003, s.140.

⁶ Köprülü M. F., agm., ags.

⁷ Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s.432.

⁸ Deniz Müzesi Deniz İhtisas Kütüphanesi, Asâr-ı Atika Bölümü, Db.986, Sancak Albümü, vr. 2b, 1b.

kırmızı renkte iki bayrak olduğunu, yeşil sancağın ortasında Zülfikâr; kırmızı sancakta ise bir Hilâl ve bir yıldız bulunduğunu; Kaptanpaşa bayrağına ise pâdişah tuğrasının işlenmiş olduğunu belirtmektedir.⁹ Bu şekilde tuğralı sancakların kullanıldığı Fethiye Kalyonu'nun 1837-1838 târihli seyir jurnalinde de geçmektedir; Kaptanpaşa kalyona geldiği zamanlarda şâî sancakların indirilerek ipek sancakların çekildiği, Sarayburnu'nun önünden geçilirken yine tuğralı sancak çekilerek yirmi bir adet top atışı yapıldığı kaydedilmiştir.¹⁰ 1839 târihli Mahmûdiye Kalyonu'na âit seyir jurnalinde de Sultan II. Mahmut'un gemiyi ziyâreti sırasında tuğralı sancakların kullanıldığı görülmekle berâber pâdişah gemiye çıktığında tuğralı sancakların çekilmesi, 1849 Bahriye Nizamnâmesi'nin 3. ve 4. maddeleri ile kanuna bağlanmıştır.¹¹

D'ohsson'un 18. yüzyıl sonuna dâir verdiği bilgiler, III. Selim dönemine karşılık gelmektedir ki bu dönem, Osmanlı Devleti'nde kullanılan ve çeşitlilik gösteren sancakların bir düzene sokulması için çaba harcandığı bir dönemdir. III. Selim saltanatı sırasında bahriyenin ıslah edilmesi üzerinde durmuş, tersâne işleri dolayısıyla donanma bir düzene koyulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple III. Selim, güvendiği birini, sütkardeşi olan Küçük Hüseyin Paşa'yı 10 Mart 1792'de Kaptan-ı deryâ yapmıştır. Küçük Hüseyin Paşa bu görevde on iki yıl kalarak gerekli ıslahatları gerçekleştirmiştir. 4 Ocak 1793 târihli belgede, Küçük Hüseyin Paşa'nın donanma gemilerinin kış gönderine çekilen yeşil sancakların kırmızı renge çevrilmesi hakkında hükmü bulunmakta olup kullanılan yeşil bezli sancakların boyasının kalp (sahte, bozuk) olduğu ve iyi kalitede olmadıkları için bir ay

⁹ Uzunçarşılı, age., s.435.

¹⁰ Deniz Müzesi Arşivi, Fethiye Seyir Jurnalı (H.1253-54), s.39-40.

¹¹ *Bahriye Nizamnâmesi (1849)*, Çev. Sabahattin Öksüz, Dz. K.K.lığı Karargâh Basımevi, Ankara, 1996, s. 2-3.

içinde mavi renge boyanmış gibi yıprandıkları yer almaktadır. Belgede, gemilerin kış gönderine çekilen ve devletin alâmetini taşıyan sancakların, uluslararası olarak da son derece önemli oldukları için bu konunun halledilmesi gerektiği bildirilmektedir.¹² Bu sebeple gemilerin sancaklarının yeşil yerine daha gösterişli bir renk olan kırmızı şâlîden yapılması uygun bulunmuştur. Nitekim III. Selim'in Kapitan-ı deryâ Küçük Hüseyin Paşa'ya, İskenderiye'nin Fransızlardan geri alınmasındaki başarısı sebebiyle süvârî olduğu gemiye asması için verdiği sancak kırmızı renkli ve Zülfikârlıdır.

III. Selim 29 Mayıs 1807 târihinde tahttan indirildikten sonra ay-yıldız kullanımı kısa bir süre kesintiye uğramışsa da II. Mahmut'un 16 Eylül 1808 târihli emriyle donanma gemilerinin sancaklarına ay ve yıldız konulmuş fakat bu durum fazla uzun sürmemiş ve 22 Mayıs 1809 târihinde düz kırmızı renk sancaklar kullanılmaya başlanmıştır.¹³ Ahmet Muhtar Paşa'nın Feth-i Celîl-i Konstantiniyye adlı eserinde, 19. yüzyıl başlarında kullanılan Osmanlı sancaklarının gösterildiği sayfada, Osmanlı kalyonlarına düz kırmızı ve kırmızı üzerine beyaz üç Hilâlli sancaklar çekildiği görülmektedir. 1829-31 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde bulunan İngiliz Deniz Subayı Adolphus Slade, anılarında Selimiye Kalyonu'na, üzerinde beyaz üç yarım ay bulunan kırmızı büyük bir sancak çekildiğinden bahsetmektedir.¹⁴ II. Mahmut, ancak hükümdarlığının on sekizinci seneğinde, III. Selim'in başlattığı yeniliklere devam edebilmiş ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu'nu kurmakla birlikte sancaklara

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet-i Bahriye, 173/8160.

¹³ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003, s. 220, 448.

¹⁴ Slade A., *Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi*, Çev. Ali Rıza Seyfioğlu, Askeri Deniz Matbaası, 1945, s.35.

da tekrar ay-yıldız konulmaya başlanmıştır.¹⁵

18. yüzyılın sonlarından itibaren sancaklarda kullanılan tuğra Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) beyaz renkte, sekiz şuâlî ve oval formlu bir güneş motifi içine alınmış¹⁶ ve bu şekle sahip sancaklar Osmanlı Devleti'nde ve Bahriyede Sultan Mehmet Reşat dönemine dek (1909-1918) kullanılmıştır.

Osmanlı Bahriye sancaklarında güneş, Hilâl ve yıldız gibi Türk kültürüne İslâmiyet öncesi girmiş semâvî semboller ile İslâmiyet sonrası görülen Mühr-i Süleyman, Zülfikâr ve Pençe-i Âl-i Abâ gibi dînî semboller bulunmaktadır. Dünya gece Hilâl tarafından, gündüz ise güneş tarafından aydınlatıldığı için bu motifler aralıksız parlaklığın simgeleri olmuşlardır. Hilâlin Türkler tarafından bayraklarda kullanılması mîlattan önceki bin yıla kadar dayandırılmaktadır. İslâmiyet'te ise âyet ve hadislerde anlatılan özellikleri sebebiyle Müslümanlar tarafından mutluluk, sevinç ve diriliş sembolü olarak kabul edilmiştir. Hilâlin İslâmiyet'in sembolü olarak benimsenmesi Haçlı Seferleri sırasında genellik kazanmış ve bu durum Haçlı Seferlerini konu alan minyatürlerde, Haçlı kalkanlarındaki haçlara karşı Müslümanların kalkanlarına Hilâl resmi konulmak sûretiyle gösterilmiştir.¹⁷ Hilâlin İslâmiyet'i sembolize etmesi özellikle İstanbul'un fetminden sonra giderek yaygınlaşmıştır.¹⁸

İki eşkenar üçgen kullanarak yapılan altı kollu yıldız Mühr-i Süleyman, Türk ve İslâm sanatında mîmârî süslemede ve küçük el

¹⁵ Özdemir, K., *Osmanlı Arması*, Dönence Basım Yatın Hizmetleri, İstanbul, 1997, s.83.

¹⁶ Tekeli, S. ve diğ., age., ags.

¹⁷ Erdem, S., "Alemin Tarihçesi ve Monçuk, Hilal, Boynuz Alemlerin Menşeleri Üzerine", *Sanat Târihi Araştırmaları Dergisi*, S.3, 1988, s.108.

¹⁸ Bozkurt, N., "Sembol Olarak Hilal", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul, 1998, s.15.

sanatlarında sıkça kullanılmış bir motiftir. Kur'ân-ı Kerim'deki Neml Sûresi'nin 15-40. âyetlerinde M.Ö. 960-925 yılları arasında hüküm sürmüş olan ve Ben-i İsrâil kavmine mensup Hz. Davud'un oğlu, hem kral hem de peygamber olan Hz. Süleyman'ın kuşlara, hayvanlara, insanlara ve cinlere hükmettiğinden ve onları çalıştırdığından bahsedilmektedir. Allah, Hz. Süleyman'a insanüstü- metafizik bir kuvvet ve bilgi vermiştir.¹⁹ Süleyman Peygamber aynı zamanda hükümdar olduğu için Mühr-i Süleyman güç, iktidar ve saltanatın da sembolü olmuştur.

El şeklindeki Pençe-i âl-i abâ, ise Hz. Peygamber, kızı Hz. Fâtıma, dâmâdı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ifâde eden bir tâbirdir. İslâm inancına göre, Hz. Muhammed bir gün kızını ziyârete gittiğinde, kızı Fâtıma ile dâmâdı Ali ve torunları Hasan ve Hüseyin'i mutlu bir şekilde bulmuş ve sevinerek sırtındaki abayı yâni hırkayı çıkartıp hepsini birden sarmış ve beşi bir hırkanın altında toplanmıştır. Bu olaya Pençe-i Âl-i abâ denilmiştir. El motifi aynı zamanda Hz. Fâtıma'nın elini sembolize etmiş, avuç ayası ile birlikte beş parmağın insanı kötü nazardan koruduğuna inanılmıştır.

Sancaklar üzerinde görülen süsleme unsurlarından biri de dekoratif özelliklerinin yanı sıra sancağın fonksiyonu ile uyumlu bir anlamı olan dînî ibârelerdir. Sancaklarda Kur'ân-ı Kerim'den alınmış sûrelerin âyetleri ile Besmele, Kelime-i Tevhid, Maşallah ve Dört Halifenin isimleri gibi bazı ibâre, isim ve iyi temenniler yer alır. Bu sûre ve ibâreler savaşılan askerlere mânevî güç ve kendine güven vermiş, moral olmuştur. Sancaklarda, Fetih sûresinin 1.-3. âyetleri, Saff sûresinin 13. âyeti, Âl-i İmrân sûresinin 126. ve 181. âyetleri, Nisâ sûresinin 77., 94-95. âyetleri, Mâide sûresinin 27. âyeti, Bakara

¹⁹ Bayram, S., Mühr-i Süleyman ve Türk Kültüründeki Yeri, *Sanat Târihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1993, s.62.

sûresinin 246. âyeti, Muhammed sûresinin 7. âyeti, Hud sûresinin 88. âyeti ve İhlâs sûresi bir çok sûre ve âyet yer almaktadır. Bunlar çoğu zaman yuvarlak madalyonlar, dikdörtgen kartuşlar, bordürler ya da Zülfikâr içerisine yazılmışlardır. Sancakların üzerine yazılmak için seçilmiş sûrelerin âyetleri genellikle fetih, zafer, gazâ, Allah'ın yardımı gibi konularla ilgilidir. Bu âyetler sâdece sancaklarda değil savaş meydanında kullanılan silah ve Otağ-ı Hümâyûn çadırlarında da görülür.

20. yüzyıla gelindiğinde ipek sancakların boyutları küçülmüş, üzerlerindeki simgeler ise sâdeleşmiştir. Bu dönemde daha çok merkezinde çiçek ya da yıldız olan çok kollu ışın demetlerine sâhip güneş motifi ve oval formlu, sekiz şuâlı bir güneş motifi içerisine yerleştirilmiş Hilâl-yıldız ya da pâdişah tuğralı sancaklar kullanılmıştır.

İki Şiire Duygu Unsurları Açısından Bir Bakış

Serpil Akgül

**Niyâzî-i Mısırî'nin "N'idersin" Redifli Gazeli ve
Kenan Erdoğan'ın "Zehirli Bal" Şiiri-**

1. Giriş:

Tekke-tasavvuf edebiyâtı, geleneksel Halk edebiyâtı ile Dîvan edebiyâtı unsurlarıyla; tasavvufî duygu ve düşüncelerin terkip edilmesiyle doğmuştur.¹ Tekke-tasavvuf şiirinin önemli isimlerinden biri de Niyâzî-i Mısırî'dir. Bu çalışmada Tekke-tasavvuf edebiyâtının önemli isimlerinden XVII. asrın büyük mutasavvıf şâiri Niyâzî-i Mısırî'nin Divânında yer alan "N'idersin" redifli tasavvu-fî nitelikteki bir gazeli ile Kenan Erdoğan'ın "Zehirli Bal" şiiri ele alınarak söz konusu iki şiir mukâyeseli olarak incelenmeye çalışılmış-tır. Ayrıca bu şiirlerin benzer ve farklı yönleri tespit edilerek muhtevâ bakımından da ilişkilendirilmiştir.

1. Niyâzî-i Mısırî ve "N'idersin" Redifli Gazeli:

Asıl adı Mehmed olan Niyâzî-i Mısırî (ö. 1694), Halvetî tarîkatının Niyâziyye ve Mısıriyye kolunun kurucusudur. 1618'de Malatya'da dünyâya gelen şâir orada önemli âlimlerden fıkıh, tasavvuf gibi dersler alarak kendisini yetiştirmiştir. Halvetîliğin Yiğitbaşı kolundan Ümmî Sinan Elmalı'ya (ö. 1657) intisab eden Niyâzî-i Mısırî,

¹ Genç, İlhan, *Eski Türk Edebiyatı Târihi-Giriş*, kendi yayını, s. 105, 2007, İzmir.

1647'den 1656 yılına kadar şeyhinin mânevî terbiyesinde yetişmiştir. Şöhreti Anadolu sınırlarını aşan Niyâzî-i Mısırî, 1694 yılında vefat etmiştir. Şâirin Türkçe ve Arapça olmak üzere pek çok eseri bulunmakla birlikte en meşhur olanı tasavvufî nitelikteki Dîvanı'dır.² Söz konusu Dîvan'da şâir en çok gazel na-zım şeklini tercih etmiştir.

Gazel, bilindiği gibi dîvan şâirlerinin en çok tercih ettiği nazım şekillerinden biridir. Sedit Yüksel bu durumu gazelin düşünce, duygu ve hayal ürünlerini aynı zamanda verebilmek imkânlarını sağlamasına ve konu yönünden de bir sınırlama yapmamasına bağlamaktadır.³ Tekke edebiyâtı dâiresine mensup olan Niyâzî-i Mısırî'nin Dîvanında yer alan şiirlerin büyük çoğunluğu yukarıda da belirttiğimiz gibi gazellerden oluşmaktadır. Dinle ilgili düşünceler, tasavvuf, hayat, dünya ve âhiret hakkında görüşler ve hikmetler gazelerde sıklıkla işlenen konular arasında yer almaktadır.⁴ Tasavvuf düşüncesinin hâkim olduğu gazellere ise *sûfi-yâne*, *ârifâne* gazel adı verilmektedir.⁵ Şâirin tasavvufî nitelikteki gazellerinden biri de çalışmamızda ele aldığımız 13 beyitlik gazelidir. Niyâzî-i Mısırî dîvanında redifli gazeller sayıca çoktur. Şâirin 190 şiirinden 100'den fazlası redifli söylenmiştir.⁶ Bu şiirlerden biri de "N'idersin" redifli gazelidir. Aruzun hezec bahrinden "mefâîlün mefâîlün feûlün" vezninini tercih edildiği "N'idersin" redifli gazel şöyledir.⁷

1. Gönülden zikre eyle iştigâli

² Kenan Erdoğan, *Niyâzî Mısırî Dîvanı*, Akçağ yayınları, s. 43, 46, 76 vd., 2008 Ankara.

³ Sedit Yüksel, *Şeyh Gâlip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 93. İstanbul, 1980.

⁴ Cem Dilçin, *Dîvan Şiirinde Gazel*, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı 2, Sayı 415, 416, 417, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986.

⁵ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kâfiye*, Gökkuşbe yayınları, s. 47, İstanbul 2010.

⁶ Kenan Erdoğan, *a.g.e.*, s. 85.

⁷ Kenan Erdoğan, *a.g.e.*, s. 319-320.

Zikirden gayrı eşgâli n'idersin

2. *Yöneldigör Hak'a 'akl u hayâli
Bu halden gayrı ahvâli n'idersin*

3. *'İbâdet acısın bu nefse tatdur
'Amelden olmagıl hâlî n'idersin*

4. *'Amel oldur ki anda ola ihlâs
Hulûs olmayan a'mâli n'idersin*

5. *İç evvel zehri bal olsun sonunda
Sonunda zehr olan balı n'idersin*

6. *Dirüp dünyâyı cem' itme igende
Senünle kalmayan mâli n'idersin*

7. *Ko mekri aldayup gezme bu halkı
Bu mekr ü fitne vü alı n'idersin*

8. *Gönül ikbâl-i halka olma magrûr
Gönülsüz olan ikbâli n'idersin*

9. *Riyâ ile bu halkı gel azıtma
Ko tâc u hırka vü şalı n'idersin*

10. *Kurı lâf ile maksud ele girmez
Yüri hâl ehli ol kâli n'idersin*

11. *Fenâ ender fenâyâ irdün ise*
Ferâgat ehli ol hâli n'idersin

12. *Ko halkı nefsün ıslâh eyle evvel*
Salâh ehli ol idlâli n'idersin

13. *Niyâzî isteyen Hakk'ı bulurmuş*
Gel imdi iste ihmâli n'idersin

1. Gönülden zikret; zikirden başka işleri güçleri ne yapacaksın?
2. Akıl ve hayâli Allah'a yönelt; bu halden başka durumları ne yapacaksın?
3. Bu nefis, ibâdetin acısını tatsın; amelden uzak olup da ne yapacaksın?
4. Niyet temiz, samîmî olmalıdır; temiz olmayan işleri ne yapacaksın?
5. Önce zehri iç, sonunda bal olsun; sonunda zehir olacak balı ne yapacaksın?
6. Dünyâyı derleyip toplama; seninle kalmayacak malı ne yapacaksın?
7. Bu dünyâyâ gezip aldanma; bu hîle ve belâ dolu dünyâyı ne yapacaksın?
8. Ey gönül, halkın övgüsüne, ikbâline güvenme; gönülsüz olan yönelmeyi teveccühü ne yapacaksın?
9. İkiyüzlülükle bu insanları azıtma; bırak tacı, hırkayı ve şalı ne yapacaksın?
10. Kuru lâfla isteklere ulaşılmaz; sözü (lâfı) ne yapacaksın hâl ehli ol yürü.
11. Fenâ içinde fenâyâ erdiysen (eğer) vazgeçme; vazgeçip de ne yapacaksın?
12. Dünyâyı bırak, nefsin ve insanları ıslah et; yoldan saptırma.
13. Ey Niyâzî! İsteyen Allah'ı bulur; ihmal etme, şimdi gel iste.

Beyitleri arasında konu bütünlüğünün görüldüğü bu yek-âhenk gazelinde Niyâzî-i Mısırî, baştan sona dünya hayâtının, mal ve mülkün gelip geçici olduğunu, sonsuza kadar bizimle kalmayacağını

bu yüzden aldatıcı dünyânın güzelliklerine kapılmamak gerektiğini, zikir ve ibâdet içinde olunması gerektiğini vurgulamıştır. Tâci tahtı bir tarafa bırakarak gönülden Hakk’a yönelmek gerektiği yine gazelin içinde vurgulanan noktalardan biridir. Zîra tek hakîkat Allah’tır. Bu yüzden de gönülden ona bağlanmak gereklidir.

Zikir, Allah’ı anmaktır. Gazelinde, gönülden samîmî bir şekilde zikret, Hakk’a yönel, nefsini ıslah et, dünyâyı bırak, diyerek öğütlerde bulunan şâir, “zikir, ibâdet, ihlâs, fenâ, cem” gibi tasavvuf kavramlarına da yer vermiştir. İnsan-ı kâmilde olması gerekenleri kendi şahsında ifâde etmiştir şâir. Riyâ, gösteriş ve ikiyüzlülüktür. Riyânın zıddı ise “ihlâs” kavramıdır. Hâlbuki insan ibâdetlerinde gösteriş içinde değil, samîmî olmalıdır. Gazelin üçüncü beytinde geçen ibâdet acısındaki mânâ ise İsmâil Hakkı Altuntaş’a göre süreklilik arz eden şeylerin, ihlâs sâhibi olmayan, insanlarda bıkkınlık meydana getirmesidir.⁸

Gazelin onuncu beytinde geçen “Kurı lâf ile maksud ele girmez” dizesi ise sâdece konuşmak yeterli değildir; sözün gereği yapılmalıdır anlamına gelen “Lâfla peynir gemisi yürümez” atasözünü hatırlatmaktadır. Ayrıca gazelde “olmagıl, yöneldigör, igende, âl” gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan ekler ve kelimelere de yer verilmiştir. Gazelin kâfiye düzeni aa xa xa xa xa şeklindedir. Ancak Mısırî’nin gazelinin ilk beyti kendi arasında kâfiyeli olmadığından matla beyti yoktur. Niyâzî-i Mısırî’nin şiirleri “Lirik Şiirler” ve “Didaktik Şiirler” olmak üzere iki grupta toplanmaktadır⁹. “N’idersin” redifli gazeli ise didaktik şiirler grubuna dâhil edilebilecek niteliktedir.

⁸ Niyâzî-i Mısırî (2010), *Divan-ı İlâhiyyat ve Açıklaması*, Haz. İsmail Hakkı Altuntaş cilt: 3, s. 104, 2010. <https://archive.org/details/Niyazi-iMısriDivanıAcıklamasıCilt3>, Erişim Tarihi: 04.11.2014,

⁹ Kenan Erdoğan, *Niyâzî Mısırî Dîvanı*, Akçağ yayınları, s. 90, 2008 Ankara.

3. Kenan Erdoğan'ın "Zehirli Bal" Şiiri ve İki Şiirin Mukāyesesi:

Kenan Erdoğan'ın vaktiyle yazdığı "Zehirli Bal" isimli şiirinde ise gittikçe dünyevîleşen insan oğlunun dünyânın aldatmacalarına daldığı görülse de sonunda gerçeğin farkına varan bir insan portresinin çizildiği söylenebilir. Söz konusu şiir şöyledir:¹⁰

*Günâhın lokumunu benim kadar tatmadı
Benim kadar çekmedi kimse karın sancısı
Dünya nîmetlerinin hepsini bir bir tattım
Başkasını aldatırken hep kendimi aldattım
Fakat her defâsında daha fazla istedim
Ne ateşlerden geçtim ne çukurlara düştüm
Açılmış bir bayrakken göklerde dalgalanan
Kırıldı sır direğim yoruldu âh yüreğim
Çift başlı bir kartalken kayalarda süzülen
Kırıldı kol kanadım paramparça ruh-tenim
Kayıtlardan âzâde kırk yerinden yaralı
Uçmayı düşünürken göğün mâviliğinde
Çakıldım işte dostlar cehennem dibine
İhtiras kasırgası kırdı da kaburgamı
Kanaat limanında şimdi yorgun bedenim*

Şiirinin başlığında Kenan Erdoğan, "zehir" ve "bal" gibi birbirine tezat anlamları olan iki kelimeyi yan yana getirmiştir. İnsana tıpkı tatlı bir madde olan bal gibi çok tatlı gelen dünya hayâtının yâhut günahın, bir noktadan sonra âdeta organizmanın fizyolojik görevlerini bozan hattâ yok ederek ölüme sebep olan ya da mecâzen helâk edici ıztırap zehrine dönüştüğünü vurgulamıştır. Günahlar başta tatlıdır ama sonu kötüdür. Çünkü sonunda sorgu ve sual vardır. Bu noktada sonunda zehir olan balı ne yapayım, diyen Niyâzî-i Mısırî ile benzer bir söyleyiş içerisinde Erdoğan. Bu şiir Niyâzî-i Mısırî'nin şu beytini hatırlatmaktadır:

¹⁰ Bu şiir 19 Ekim 2014'te sanatalemi.net sitesinde yayımlanmıştır.

*İç evvel zehri bal olsun sonunda
Sonunda zehr olan balı n'idersin*

(G. 131, b. 5)

İsmâil Hakkı Altuntaş söz konusu beyitle ilgili şöyle demektedir: “Dünya zevklerini terk et, çünkü sonuçta ondan sorgu ve sual vereceksin, demektir. Her ne şekilde olursa olsun imtihan edilmek dünyânın zor ve stresli işlerindendir. Eğer bir şey hakkında sorgu ve sual vereceksen hakîkatinde o senin için tatlı görünen zehirdir (...)”.¹¹

Erdoğan, sâde ve nesre yaklaşan üslûbu ile şiirinin hemen başında “günâhın lokumu” tamlamasıyla tatlı ve lezzetli bir yiyecek olan “lokum” ile “günah” kavramı gibi yine birbirine tezat iki kelimeyi yan yana getirerek farklı bir imge oluşturmuştur. Günahlar başta lokum gibi tatlı olsa da sonu kötüdür. Günah kahır ve cehennemdir; sevap ve cennet ise feyiz ve lütuftur. Ceheennem ve günah mutlak sevgiliden ayrılık ve uzaklık; sevap ve cennet ise yakınlık ve aydınlıktır. İnsan oğlu günah lokumunu sık sık yese de dünyânın türlü türlü nîmetlerinden bir bir tatsa da elinde olanlarla yetinmeyip hep daha fazlasını istemektedir. Âdetâ bir misâfir gibi gelip geçilen bu dünya yolculuğunda ateşler de vardır, çukurlar da. Yâni nîmetlerin yanı sıra zorluklar da bulunmaktadır. Şiirin altıncı dizesi olan “Ne ateşlerden geçtim ne çukurlara düştüm” dizesi ise Dîvan edebiyâtının son büyük şâiri olarak kabul edilen Şeyh Gâlib’in (ö. 1799) *Hüs n ü Aşk* mesnevisinde geçen meşhur bir hayâli, Aşk’ın ateş denizinden kayıklarla geçişini hatırlatmaktadır.

Kuşlar arasında en uzun yaşayan ve kuşların kralı olarak kabul edilen kartal, uzun süre gökyüzünde kalabilen ayrıca Türk sanat ve

¹¹ Altuntaş, a.g.e s. 106.

kültür târihinde millî bir sembol olarak kullanılmış bir kuştur. Yakut Türklerinde ise çift başlı bir kartalın göğün en yüksek katında kapı bekçiliği yaptığına inanılmaktadır.¹² Şiirin devâmında ise Erdoğan, önceleri göklerde dalgalanan bir bayrak ya da yükseklerde süzülen asil alıcı bir kuş olan kartal gibiyken şimdi ise kolu kanadı kırık ve yaralı bir halde olduğunu ifâde etmiştir.

Gün gelir mal mülk, hırs derecesindeki istekler âdeta şiddetli bir rüzgâr gibi insanı kırıp geçer; kolunu kanadını kırar. Dünya hayâtı bir yolculuktur ve bu yolculukta hevâ ve heves terk edilmelidir. Nitekim tasavvufta olgunlaşmanın en temel şartlarından biri nefsi dizginlemektir. Bu şiirin sonunda ya da bu yolculuğun sonunda şâirin tıpkı bir Ankâ gibi kanaat limanına vardığını görüyoruz. Sanki bu şiirde efsânevî bir kuş olan Ankâ'nın kanaat Kaf'ına giden yolculuğu anlatılmaktadır. Bu yolculukta zaman zaman nefsin isteklerine, dünya hayâtının aldatıcı güzelliklere kapıldığını ifâde etse de şâir, sonunda kanaat sâhibi olduğunu son dizede dile getirmiştir. Elde olanla yetinmek, Allah'ın verdiğiine sabredip râzî olmak anlamlarını içinde barındıran "kanaat" tasavvufî bir kavramdır.¹³

"Zehirli Bal" isimli şiirde fiillere sıklıkla yer verilmesi ve ekseriyetle geçmiş zaman kullanılması da dikkat çekicidir: "Tattım, aldatım, istedim vs.". Şiirde "tattmak (2 kez), çekmek, aldatmak (2 kez), istemek, geçmek, düşmek, açılmak, dalgalanmak, kırılmak (2 kez), yorulmak, süzölmek, uçmak, düşünmek, çakılmak, kırmak" olmak üzere toplam 18 fiile yer verilmiştir. Bu cinsten kelimelerin kullanımı şüphesiz hareketlilik yâhut süreklilik duygusunu canlı tutmaktadır.

Konuşma dili-unsurlarından olan deyimler alışılmış bağdaştır-

¹² Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvanı*, Kapı yayınları, s.150-151, İstanbul 2007.

¹³ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar neşriyat, s. 180, İstanbul 2002,

malardandır.¹⁴ Alışılmamış bağdaştırmalarda kimi zaman biri soyut, biri somut kavramlar bir araya getirilmektedir.¹⁵ Erdoğan, şiirinde “kolu kanadı kırılmak” gibi alışılmış bağdaştırmaların yanı sıra “zehirli bal” ve biri soyut, diğeri somut iki kavram olan, “günah lokumu” gibi alışılmamış bağdaştırmalara da yer vermiştir.

Gazelinde dünya sevgisini gönülden çıkarmayı öğütleyen Niyâzî-i Mısırî'nin tavrı ile Kenan Erdoğan'ın şiiri benzer duyguları içinde barındırmaktadır. İki şiir arasındaki en belirgin fark şekildir. Mısırî'nin şiiri Dîvan edebiyâtının en çok tercih edilen nazım şekillerinden olan gazel ile dolayısıyla aruz ölçüsüyle; Kenan Erdoğan'ın şiiri ise modern tarzda ve hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Söz konusu şiirler farklı formla söylene de iki şiir arasında muhtevâ bakımından bir bağ olduğu açıkça görülmektedir. Mısırî, şiirinde kâfiye, redif ve vezinle âhengi sağlarken, Erdoğan ise ikileme, ses tekrarları ve 14'lü hece ölçüsüyle ritmik akışı sağlamıştır.

1- Sonuç:

Niyâzî-i Mısırî, günümüzden yaklaşık üç yüz yıl önce yaşamış bir şâirimizdir. Kendi şahsında nasihat niteliğindeki mısralarıyla dünyevîleşen insana sorular sorarak âdetâ “uyanın” demektedir. Uyanın da bu gelip geçici dünya hayâtının göz boyayan aldatici güzelliklerine kanmayın, diye haykırmaktadır âdetâ. Çünkü tek hakikat Allah'tır. İkiyüzlülüğü bırak, yapacağın işlerde samîmî ol, aldanma diyerek beşeri uyaran Niyâzî-i Mısırî'nin tavrı ile türlü cefâlardan sonra kanaat limanına vardığını ifâde eden Kenan Erdoğan'ın Mısırî'den yaklaşık üç yüz-üç yüz elli yıl sonra kaleme aldığı şiiri benzer bir noktada buluşmaktadır. Her iki şâir de mal mülk ve hırs derece-

¹⁴ Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü kitap, s. 185, Ankara 2006.

¹⁵ Doğan Aksan, *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*, Bilgi yayınevi, s. 38, Ankara, 2004.

sindeki isteklerin gelip geçici olduğunu vurgulayan ve modern hayatın içinde sıkışıp kalmış insan oğlunu düşündüren şiirler kaleme almışlardır. O hâlde diyebiliriz ki edebî metinler, döneminin zihniyetini ortaya koyarak her çağda insan oğlunun dünyâsına ışık tutmuş ve şüphesiz ışık tutmaya ve okuru düşündürmeye yâhut aydınlatmaya da her dâim devam edecektir. Son olarak da şöyle düşüner miyiz peki: İnsan oğlunu günden güne saran ve aslına yabancılaştıran modernizmin karanlığında hakîkaten tek ve gerçek dost / sevgili Allah değil midir? Şüphesiz... ■

Ben Tasavvuruna Ötekini Katma¹

Duygu Dinçer²

Bu makâle³, romanlarında aşk mefhûmunu, sosyal ve duygusal hayâtın doğal akışı içinde gelişen kadın-erkek ilişkileri özelinde başlatıp ben'in (benliğin) önündeki perdeleri kaldıran aşkın bir mânâyâ taşıyan Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası*^{4 5} adlı eserini Aron, Aron ve Smollan'ın "Ben Tasavvuruna Ötekini Katma Modeli"nden hareketle incelemeyi amaçlamaktadır. Yapılacak incelemede, roman karakterlerinden yalnızca ikisi -Nûran ve Sermet- arasında yaşanan aşk ilişkisi temel alınacak ve aşk mefhûmu Nûran'ın "ben tasavvuruna ötekini katma" edimi bağlamında irdelenecektir.

Dilsezâ Hanım ile Ali Fethi Bey arasındaki büyük aşkın meyvesi olarak dünyâya gelen Nûran; Viyana'da Batı müziği tahsîli görmüş, alanında gelecek vâdeden, genç ve güzel bir kızdır. Tahsîlini tamamladıktan sonra Doğu ve Batı müziğinin sentezini yapma ve cemiyete hizmet etme gayeleri ile yurda dönmüş, zihnindeki projeleri hayâta geçirmek üzere gelir gelmez Türk müziği hakkında mâlû-

¹ Metnin tam adı: *Ülker Fırtınası'nda Aşkın Büyü Bozumundan Bağbozumu Zamânına "Ben Tasavvuruna Ötekini Katma"*

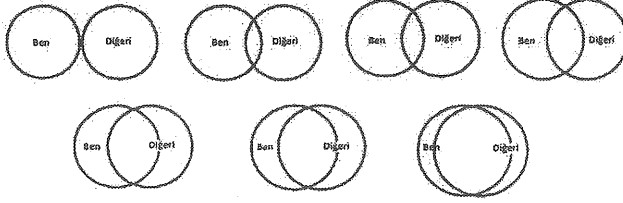
² Araş. Gör, Marmara Üniversitesi, e-posta: duygu.dincer@marmara.edu.tr

³ Bu makâle, Duygu Dinçer'in Şehir Üniversitesi tarafından organize edilen Safiye Erol Sempozyumu: Türkiye'de Kadın Yazarlığın Târihi II toplantıda sunulan "Ülker Fırtınası'nda Aşkın ve Benliğin Yüzleri: Psikososyal Bir İnceleme" başlıklı tebliğinde irdedeği konulardan birini temel almaktadır.

⁴ Bu makâlede romandan yapılan alıntılarda Kubbealtı'ndan çıkan 2014 baskısı kullanılmıştır.

⁵ Halil Açıkğöz'ün arşiv niteliğindeki çalışmasına göre *Ülker Fırtınası* 1935'te yazılmış, 1938'de Yûnus Nâdi Bey'in onayıyla Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiş ve 1944'te kitap olarak basılmıştır.

mat toplama hazırlıklarına girişmiştir. Ona, alaturka müziği daha yakından tanıtmak amacıyla düzenlenen ilk toplantıda, İstanbul'un ve Doğu müziğinin (Türk müziğinin) başarılı sanatkârlarından biri olan Üdî Sermet ile tanışmış ve onun, yurda gelmezden evvel gördüğü rüyâdaki "esmer yüzlü kazâ ve kaderi" (37) olduğunu hissetmiştir. Üdî Sermet de benzer hisler içinde, "kendisini bildiğinden beri aradığı ve hasretini çektiği şeyin Nûran'ın varlığında birleştiğini, onun tâ kendisi olduğunu" (37) ilk görüşte sezmiştir. İlişkileri karşılıklı yoğun duygular içinde hızla gelişmiş ve aşkları birlikte geçen saâdet dolu günlerin peşi sıra doruk noktasına ulaşmıştır. "Tam Saâdet Dönemi" olarak adlandırılabilen bu dönemde, Nûran "hep hasretini çektiği saâdet"i bulduğunu hissetmiş (45), kendisini topyekûn aşkına adayarak benliğine sevdiği adamı yerleştirmiş, onu "kendisinin bir parçası" (187) bilmiştir. Bu süreç, Şekil 1'de yer alan "Ben Tasavvuruna Ötekini Katma Modeli"nden de anlaşılacağı üzere, Nûran'ın benlik hudutlarını ve hayâtının her alanını sevdiği adama "tam bir teslimiyet ve îman" (67) içerisinde açmasıyla gerçekleşmiştir. Nûran bu dönemde, ülkesine dönerken sâhip olduğu bütün gâyelerini gündeminden uzaklaştırmış; âilesini, arkadaşlarını, hocalarını ve bütün yakın çevresini bir kenara koyarak hayâtının bütün alanlarını Sermet ile doldurmuş; sâhip olduğu finansal kaynakları kuracakları yuva için harcamış; bilgisini, görgüsünü, hayat standartlarını, yâni onu "o" yapan her şeyi sevdiği adam ile paylaşmaktan çekinmemiştir. Böylece Sermet, Aron ve Aron'ın modellerinde belirttikleri gibi, sevdiği kadının kendisine sunduğu duygusal, sosyal, finansal ve teknik bütün kaynaklara kucak açarak hem koşulsuzca sevilmenin hem de kendi sosyal statüsünün üstünde bir kadınla birlikte olmanın ayrıcalıklardan yararlanmıştır.

Şekil 1. Ben Tasavvuruna Ötekini Katma (Aron, Aron ve Smollan 597)

Bu saâdet dolu günler, Nûran ve Sermet'in "biz" olma, "bir" olma hisleriyle devam etmiş ve evlilik konusu gündemlerinde yer almaya başlamıştır:

Seviştiklerinin üçüncü ayı nihâyete ererken evlenmek meselesi artık aralarında kararlaşmış demektir. Bunu ne biri ne öteki açık kelimelerle söylemedi ama, Sermet meselâ şöyle konuşuyordu: "Nûran, biz ihtiyarladığımız zaman... Nûran, kış geceleri iyi kitaplar okuyalım... Nûran, ilk fırsatta Atina'ya gideceğiz... ilh..." Nûran da sırası geldikçe buna benzer şeyler söyler, "ileride" ve "biz" diye başladığı cümlelerde hep çalışma ve sevgi dolu bir âtîden bahsedirdi. Sermet'le Nûran'ın evlenmesinden daha tabîî bir şey olamazdı. Bu çift bir saat bile birbirinden ayrı yaşayamıyordu. Fakat her nedense Sermet pratik cihazları Nûran'la görüşmüyor, nikâh târihinden, evden, eşyâdan lâf açmıyordu. Nûran zannetti ki, sevdiği, para zorlukları ile uğraşmak mecbûriyetindedir. Genç kadın kendi kendine birtakım hazırlıklara koyuldu (49).

Nûran, evlilik hazırlıkları ile uğraşırken Sermet'in sükûnetini koruyan tavırlarını farkedip bunu, onun ekonomik şartlarının yeterli olmamasına yormuştur. Ancak bu sessizlik, aslında yaklaşan zor zamanların habercisidir ve Nûran bunu çok kısa bir zaman sonra öğrenmiştir. Zîrâ hiç beklemediği bir anda teyzesi Dîlrübâ Hanım ona, sevdiği adamın evli ve dört çocuk sâhibi olduğu haberini getirmiş; Nûran bu habere inanmak istemese de Sermet'i çocuğuyla birlikte yolda yürürken görünce bu gerçeğe açık bir şekilde yüzleşmiştir. Bunun üzerine Sermet, evliliğinin gençken yapılmış bir hatâ olduğu-

na ve boşanmak istediğine Nûran'ı iknâ ederek ilişkilerinin devam etmesini dilemiştir. Nûran, her ne kadar Sermet'e duyduğu sevgi nedeniyle ilişkilerini bitirmemişse de yaşadıkları aşkta onlar için artık yeni bir dönem başlamıştır: "Büyü Bozumu Dönemi"

Sevdiği erkeğin evli olması ve bu gerçeği ondan gizlemesi, hem Nûran'ın "tam saâdet emeli"ne olan inancını yitirmesine hem de aşklarının tilsimini kaybetmesine neden olmuştur:

Onun iyice anladığı bir tek şey vardı: Saâdet emelinin ölümü. Evet her şey olabilir, belki Sermet'le evlenir, belki onu çok sevmekte devam eder. Fakat Sermet'i artık eski gözle görmesine imkân var mı? Nerede o mücize ki, eski inanmayı, eski benimsemeyi geri getirebilsin? Artık ne zaman Sermet'i görse, hep onun yabancı bir kadınla birleştiğini ve dünyâya dört evlât yetiştirdiğini düşünüyordu. Ne çâre ki gönlünü bağladığı yerden çabucak çözüp kurtarabilecek yaratılıştaki bir kadın değildi. Geride kalan âsûde tahsil senelerinin hâtırasına sığındı. Nerede o günler? Arkadaşları ile birbirlerine notalar, yazılı senfoni opera taslaklarını okudukları zamanlar? O zamanlar gönlünde sanat kaygısından başka bir şey yoktu. "Hani, diyordu, ben yeni Türk mûsikîsi için çalışacaktım? Eski mûsikînin dar ve dejenere kalıbı içinde ölü gibi çırpınan Türk rûhuna yeni ufuklar açacaktım? Hani benim on senelik idealim, emeğim; hani benim, milletin yüreğine kadar işleyecek olan sanatım? Çok uzun zaman yükseklerden uçtum, şimdi düştüğüm yerde kalamam." (53)

Nûran ilk kez, tam da aşkın tilsimini yitirdiği bu yerde, Sermet'in ona kendisini bütün bütün vermediğini farketmiştir:

- Sermet! dedi, biliyor musun dünyâda en büyük hıyânet hangisidir? Birisi sana bütün rûhu ile inanır ve teslim olursa; fakat sen kendini bütün vermediğin halde ona aynıyle mukâbele eder gibi görünürsen bu en büyük hıyânettir. İki insan arasında kale duvarları ya vardır ya yoktur. Bakarsın ki, karşıdaki kendi kalesini yıkıyor, hudutları siliyor ve sana tâ kendi can evine kadar bir yol açıyor; o zaman sen de istihkâmını devirmelisin. Ve illâ karşıdakine demelisin ki: Dur, ne yapıyorsun, siperinden çıkma! (65)

Dolayısıyla Aşkın Büyü Bozumu Dönemi, Nûran'ın "yaşadığı ilişkide benliğinin bütün hudutlarını sevdiği adama açmış ve onu maddî-mânevî bütün varlığıyla kucaklamış olduğu halde aynı tutumla karşılık görmediğini" ilk kez idrak ettiği evredir. Ayrıca boşanma haberi beklerken Sermet'in eşine ve çocuklarına geri döndüğü

haberinin gelmesi, Nûran'a sevdiği adamın yalnızca benliğinin hudutlarını korumakla kalmadığını, aynı zamanda kendisini tam mânâsı ile aşklarına adanmak gibi bir niyeti olmadığını da göstermiştir.

Bu olay, Nûran'ın aşkındaki "İztırap Dönemi"nin başlangıcı olmuş ve Nûran, bir dargın bir barışık geçen aylar boyunca gerek Sermet'in kendisini âile evinde ağırladığı sırada varlığını hiçe sayarak eşiyle birlikte olması, gerek eşi Müzeyyen'in bebek düşürmesi gerekse araya giren başka kadınlar nedeniyle ölüm krizlerine tutulmuştur. Nûran, her ne kadar Sermet'e kendisini rûhen ve bedenen bağlı hissettiği için ilişkilerini bitirmeyi başaramamış olsa da kimi zaman Sermet'in oğlu Seymen'in sözleriyle kimi zaman babası Ali Fethi Bey'in mânevî iklimiyle kimi zaman benliğini aşkın esâretinden kurtarmak için geliştirdiği ufak stratejilerle kimi zamansa hayattaki gâyetlerinden güç almak sûretiyle nefsinin terbiye etmeye çalışmıştır (191). Bu denemeler giderek daha olumlu sonuçlar vermiş ve ilişkilerindeki "Bağ bozumu Dönemi" başlamıştır. Nûran, bu dönemde Sermet ile dünyâlarının da yollarının da ayrı olduğunu net bir şekilde idrak etmiştir:

Biz ikimiz fezâda dönen, fakat ayrı ayrı câzibe kânunlarına tâbi olan iki küre gibiyiz. Bu hakîkati nefsim'e karşı hep inkâr etmeye çalıştım ama mızrak çuvala sığar mı? Senden kuvvetin fevkinde şeyler istedim, bu benim haksızlığım oldu. Sana çektirdim; lâkin kendim de çektim, hem ne kadar! Bu akşam, her şahsiyetin kendi doğuşundaki esrarlı kânunlara mahkûm olduğunu bana ne güzel hatırlattın. Seni artık rahat bırakıyorum; fakat ben de... Gâliba benim de sırf şahsıma mahsus yollarım, vâzîfelerim var (183).

Fakat mâdemki hayatta yollarının taban tabana zıt istikâmetlere yürüdüğü anlaşıldı. Sermet'in her ne pahasına olursa olsun hattâ Nûran'ı da gözden çıkararak kendi husûsî atmosferinde kalmak istemesi gibi Nûran da bundan böyle, kendine mukadder işlere atılacaktı. Hayatlar ayrılınca er geç gönüller de ayrılır. Nûran bunu tecrübeyle değil, Havvâ anadan kalma irsî bir kadınlık hassâsiyetiyle biliyordu. Varsın Sermet de görsün ve anlansın (s.187).

Ayrıca o zamâna kadar Sermet'le aralarındaki bağları korumaya dönük çabalarının nedenini de kavramıştır:

Şimdi yavaş yavaş kendini anlıyor ve bir işe değerinden fazla sermâ-

ye koyduktan sonra o işin kofluğunu gören; fakat geri dönemeyen, bir ser-mâyedâra benzetiyordu. Yoksa Sermet veya herhangi bir insan bu bir se-nelik ızdırıp ve mücâdeleye değer miydi? Nûran'ın ona bağladığı bütün bir gençlik, kadınlık, saâdet ideali ve îman değil miydi ki, bu adamdan vazgeç-mesine mâni oldu? Ömrünün mahsûlünü yatırdığı bir şahıstan el çekeme-miş, bütün varının iflâs ettiğini kendi kendine îtiraf edememişti. Şükür ki, iflâs zarûrî olarak gelip çattı, infilâk etti ve emrivâki oldu. Gençlikten ve sa-âdetten ferâgat –yirmi beş yaşında- pek kolay değildir. Amma ne çâre, ba-şa gelen çekilir (192).

Böylece Nûran'ın benliğini aşk vâsıtasıyla Sermet'le birleşti-ren bağlar zayıflamıştır. Bahçedeki mutfağı içeri taşıtarak ondan ka-lan yere bir pavyon yaptıran Nûran, Sermet'i yalnızca orada kabul etmeye başlamıştır. Ayrıca görüşme sıklıklarını azaltarak Sermet ile ilişkisinde belli kurallar koymuş, kendi hudutlarını belirlemiş ve bun-ları kat'î sûretle hayâta geçirmiştir. Böylece bir yandan Sermet'le aralarındaki eski güçlü bağları kopartırken diğer yandan bu emek-lerinin karşılığını benliğini, içsel hürriyetini geri kazanarak görmeye başlamıştır. Sermet de onun için hâlihazırda âşık olduğu erkek ol-maktan başka bir anlam ifâde eder hâle gelmiştir:

Nûran "Sermet" demekle bir şahıs değil; mücerret bir mefhum, gençlik muhayyilesinin yarattığı bir hasret timsâli kastetmişti. Sermet... Sermet değildi artık. Bir buçuk sene evvelki Nûran'ın manyetize olan gözle-rinde belirmiş bir seraptı (200).

Doayısıyla bu dönem gerçek anlamda bir bağ bozumudur. Nûran'ın ızdırıp dolu günlerinde ekmiş olduğu bütün farkındalık to-humları yavaş yavaş boy vererek olgunlaşmış, yeniden doğuşun ka-pıları ardına kadar açılmıştır. Nûran, irâde gücü ve sorumluluk bilin-ciyle hayâtını yeniden inşâ etmeye başlamış, yapacağı hayat hamle-sine hazırlanmıştır. Hal böyle olunca, Sermet ne kadar ona geri dön-mek ve bütün hayâtını vakfetmek istese de o, artık beşerî aşk uyku-sundan uyanmış ve kendisini çağıran asıl vazîfeye -cemiyete hizmet vazîfesine- kulak vermiştir:

Allah, Sermet'ten râzı olsun. Nûran'ı almak için Müzeyyen'i ve ço-cuklarını hele o sevimli Seymen'i bedbaht etmemişti. Çünkü bu fedakârlık-lar edildiğine değmeyecekti; Nûran, Sermet'le tahayyül ettiği coşkun sevgi-

yi yaşayamayacaktı. Er geç onu esas vazîfesi, ana toprak hizmeti, iş başına çağıracaktı. Bir delilik; fakat hiçbir mefkûrenin erişemeyeceği güzelliklerle meşbû ilâhî bir delilik devresi geçirmişti. (...) Şimdi onun saâdeti fikir yolunda ciddî çalışan insanların saâdeti gibiydi; yorgun dimâğî ve âsâbî dinlendirecek bir parça deniz, bir tutam yeşillik. Hattâ daha basit şeyler, bir sıcak çay, bir ılık duş (200).

Böylece Uğurcan tarafından da belirtildiği üzere sonunda Nûran hem bedenlen hem de rûhen Sermet'e duyduğu aşkın etkisinden kurtulmuştur. Ayrıca zaman geçtikçe "bâkî olanın yalnızca Allah olduğunu" (212) ve "Allah'ı gerçek mânâda sevmenin" (210) ne demek olduğunu anlamış, şahsî gâyelerden uzaklaşmış ve kendini adadığı vazîfesini daha iyi ifâ eder hâle gelmiştir:

Nûran Yerli de kendini memlekete beğendirdi. Maârif Vekâleti onu bir mûsikî mütehasısı olarak bâzen Ankara'ya çağırıyor, fikrini soruyor. Belki de yakında vekâletin emriyle Almanya'ya gidecek. Türk operasının tesisinde mühim bir rolü olacağına şüphe yoktur. Nûran'ı gerek muhîti gerek mûsikî talebeleri tapıncasına seviyor. O şimdi, diğer insanların çok daha olgun yaşlarda bulabileceği istikrâra ve âhenge erişti. Hayatta hiçbir şahsî derdi ve gâyesi kalmadı; tamâmiyle memlekete ve sanata vakf oldu. Henüz otuzunda yok; fakat mânen... Kim bilir kaç yaşındadır? Nûran'a: kendin için bu dünyâda ne istersin?" deseler vereceği cevap şudur: Bana düşen vazîfeyi tamamdanda daha üstün yapmak (209)

En nihâyet babasının kastettiği mânâda "Allah'ı sevmenin" ne olduğunu anlamıştı. Meyilli yerlerde biten çiçeklerin güneş ışığına ve küçük sel- lere daha fazla mâruz kalarak gürleştikleri gibi, saâdetin ve ıztırâbın görülmemiş bir bollukla geçip çağıladığı bu ruh, bütün gümrah bereketiyle serpilip açılmıştı. Artık hayatta yalnız değildi ve yalnız kalmazdı. Bir çift olmaya, kendine eş aramaya, hasret çekmeye yer kalmamıştı. Onu saran havanın, taşıyan toprağın, adımlarına istediği istikâmetin izini açan hürriyetin kadri- ni bilmişti (210).

Bu aşk, gerek Nûran'a gerekse Nûran'ın şahsında bu romanı okuyan bütün okurlara şüphesiz ki pek çok şey öğretmiştir. Okumakta olduğunuz makâle bağlamında ise özellikle şu çıkarımlar üzerinde durulmasının önemli olduğu düşünülmüştür:

Aşk ilişkisinde tarafların birbirlerini bir dereceye kadar hayatlarına ve benliklerine dâhil etmeleri, gerek kendileri adına gerek

partnerleri adına gerekse genel olarak ilişkilerinin bütünü adına olumlar sonuçlar yaratsa da; bu yaşantıda aşırıya kaçılması, yâni taraflardan birinin “kendisini unutturcasına” ya da “benliğini diğerinin benliğinde eritircesine” sevdiğine adaması tahripkâr sonuçlar doğurabilmektedir. Kişinin hayattaki gâyelerini unutmadan ve kendi şahsiyetini (onu “o” yapan şeyleri) koruyarak diyalog kurması (Gürsoy 219), sağlıklı bir kişilerarası ilişkinin kilit özelliklerinden biridir. Ayrıca “bir insanın aşkına sâhip olmak” gibi geçici ve zayıf bir gâye yerine, Sâmiha Ayverdi’nin *Batmayan Gün* adlı romanında dile getirdiği gibi sâbit ve mutlak bir gâyeye tutunulması önemlidir:

Hiç, bir insan üzerine hayâtın gâyesi kurulur mu? Beni kaybedersen gâyeni de mi kaybedeceksin? Halbuki insan, kendisine ebedî yoldaş olabilecek bir gâyeye yapışmalıdır. İşte ben, onun için gelişigüzel bir gâyeye el uzatmıyorum. Onun için her nefesimde bir bekleyiş gizli. Bekliyorum, kaybetmem ihtimâli olmayan gâyeyi bekliyorum (26).

Kaynaklar

- Açıkgöz, Halil. “Safiye Erol’un Kendi Kaleminden Hayâtı.” *Kubbealtı Akademi Mecmuası* (2002): 13-22.
- Aron, Arthur ve Aron, Elaine. N. “Self-Expansion Motivation and Including Other in the Self.” *Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions*. Ed. Steve Duck. London: Wiley, 1997. 251 – 270.
- Aron, Arthur ve Aron, Elaine. N. ve Smollan, Danny. “Inclusion of Other in the Self Scale and the Structure of Interpersonal Closeness.” *Journal of Personality and Social Psychology* 63 (1992): 596-612.
- Aron, Arthur ve Aron, Elaine. N. *Love and the Expansion of the Self: Understanding Attraction and Satisfaction*. New York: Hemisphere, 1986.
- Ayverdi, Sâmiha. *Batmayan Gün*. İstanbul: Kubbealtı, 2012.
- Erol, Safiye. *Ülker Fırtınası*. İstanbul: Kubbealtı, 2014.
- Gürsoy, Kenan. *Birleyerek Oluşmak*. Yay. Haz. Levent Bayraktar ve Fulya Bayraktar. Ankara: Aktif Düşünce Yayıncılık, 2014.
- Uğurcan, Sema. “Safiye Erol’un Romanları”. *Kubbealtı Akademisi* 3 (2001): 34-43.

Kemal Yurdakul Aren ile Mülâkat

Fâtih Erbaş

Efendim, sizleri Fethi Gemuhluoğlu'nun selâmı ile selâmlıyorum. Evveli, âhiri, zâhiri, bâtını selâmlıyorum... Sâhib'i selâmlıyorum... Sağımı, solumu, önümü, ardımı selâmlıyorum. "Levlâke Sırrının Mazhârı"nı selâmlıyorum... Ve sizleri selâmlıyorum. Bu selâmın ardından güzel bir insanla yaptığımız mülâkatla sizleri başbaşa bırakmak istiyorum.

İstanbul Fetih Cemiyeti'ndeki kitapçıya girdiğinizde kapının tam karşısında dipteki masada seksen yaşlarında ak saçlı, güler yüzlü ve sâkin bir insanı oturuyor bulursanız işte o Kemal Yurdakul Aren'dir. Bir gönül insanı. Çehresinde bitmeyen bir tebessüm hâkimdir. Sesi size huzur verir. Meselelere kötü yanından bakmayı bilmez. Lûtfen yanına gidin, müsâade isteyin, oturun ve sâdece susun. Bir müddet huzûrun keyfini çıkarın. Sonra ya o, ya siz bir konu açarsınız nasıl olsa ve o zaman da onun o tatlı tatlı konuşmasını dinleyin. Hâ, bu sâkin ve hoş insan bir de sinirlenirse, yanına yaklaşmayın.

-Kemal Bey nerede ve nasıl bir âilede dünyâya geldiniz? Âile yapınız nasıldı? kardeşleriniz, komşularınız, mahalleniz... O yıllara şöyle dönüp bu hâtıralarla bizi buluşturur musunuz?

-Efendim, Manisa'da Çaybaşı'nda (Dereboyu) Yıkık Hamam diye bilinen Cenevizlilerden kalma bir târihî hamam harâbesi ve onun yanında bugün artık olmayan, anneannemin, dayımın oturdukları evde dünyâya geldim.

-Sene Bin dokuz yüüüz?

-1936. Şubat ile mart arası ama mart dedi anneannem. Dere benim için çok önemli. Çocukluğum kendimi anladığım, ilk sesleri tanıdığım devreden îtibâren derenin sesini dinlemekle geçti.

-İsmi var mı o derenin?

-Tabakhâne Deresi. Çünkü üst tarafında tabakhâneler varmış vaktiyle. O tabakhânelerden birinde çalışan bir işçiymiş, annemin babası. Genç yaşında vefat etmiş. O yıllarda ince hastalık diye tâbir edilirdi, veremden vefat etmiş. Annem küçük yaşta yetim kalmış.

-Anne ve babanız ne iş yapıyorlardı?

-Annem ev hanımı, babam Manisa Özel İdâresi'nde küçük bir memur, kâtip rütbesinde. Babam aslen İstanbullu sayardı kendisini ama onun babası asker olduğu için pek çok yerleri dolaşmışlar. Babamın doğum yeri Hatay. Orada dünyâya gelmiş.

-Âilenin kaçınıcı çocuğusunuz?

-İlk. Benden sonra bir erkek kardeşim var, o kadar. Ben âilenin ilk çocuğu olduğum için gerek anne tarafında gerek baba tarafında çok sevildim, çok şımartıldım. Nasıl anlatayım, bilmiyorum. Ta ergenlik çağıma kadar bana çok ehemmiyet verildi. El üstünde tutuldum. Anneannem, Allah rahmet eylesin, ârif diyebileceğimiz bir ruh yapısına sâhipti. Yâni köklü bir kültür almış ama nereden almış onu bilmiyorum. Okuması yazması yok.

-Ne dediniz, ârif mi?

-Ârif yâni bir tahsili olmadan...

-Derin bir irfânı var yâni?

-İrfânı var. Ben ne öğrendimse diyebilirim ki anneannemden öğrendim. Onun anlattığı masallarla büyüdüm. Anneannem çok

güzel masal anlatırdı.

Dört yaşına geldiğim zaman babamın memuriyeti Akhisar'a nakledildi. Akhisar'da kirâ evlerinde oturduk. Dört beş yaşlarında iken oturduğumuz evi çok iyi hatırlıyorum. Akhisar'ın meşhur Paşa Hanı vardır. Çingeneler orayı işgal etmiştir, otururlar, renkli bir hayat. Ben evin yan duvarından çıkar onları seyrederdim. Bâzen kavga ederler ama kavgaları sâdece ağız kavgasıdır. O kadar. Bâzen eşyalar ortaya dökülür, avluya. Onları seyrederim çocuk hayranlığıyla. Bir câmi vardı, yanında da imârethâne... İmârethânenen akşamüzerleri keşkek çorbası dağıtırdı.

-Her gün mü?

-Her gün. Her Allah'ın günü kazanla böyle gelir ortaya, dağıtırdı.

-Fukaralara, öyle mi?

-Fukaralara ama fukara derken 'Fukarayım.' diyen alıyor. Herkese veriliyor. Ama halkta öyle bir şey vardı ki; eğer ihtiyâcı yoksa o oraya yanaşmazdı. Meselâ beni çok özenmeme, çok imrenmeme rağmen annem göndermezdi. 'Bir defacık gideyim.' dedim ve gittim. O lezzet hâlâ damağımdadır.

-Sonra bir daha gittiniz mi?

-Yok, bir defa. Annem gönderirken 'Ama başka yok! Çünkü o fakirlerin hakkı.' demişti. O zamanlar zenginliğin ölçüsü ne idi biliyor musun? Yiyecek yemeği, giyecek elbisesi, kirâ veya kendinin başını sokacak bir evi olan zengin sayılırdı.

İlköğretime de Akhisar'da başladım. Akhisar İnönü İlkokulu vardı, orada başladım. Birinci ve ikinci sınıfı çok iyi bir öğretmen nasibimize o düştü ve hâlâ hayâlimdedir o adamcağız. Kemanla ders öğretilirdi bize. Kemanı sınıftaki dolabın üzerinde dururdu dâima. Bi-

rinci ikinci sınıf çocuğu on – on beş dakîka dinledikten sonra yorulur. Onların yorulduklarını hissettiği anda oradan kemanı alır ‘Bakın ben şimdi size bir türkü çalayım.’ der, alâka tekrar toplanır, ondan sonra derse devam eder. Böyle bir öğretmen... O öğretmeni çok sevdim. Üçüncü sınıfa geçtiğimiz sene o askere gitti. Yerine gelen öğretmeni sevmedim.

-Neden sevmediniz? Korktunuz mu?

-Hayır, korku değil. İlk öğretmenimiz renkli bir adamdı, onun yerini dolduramadı gözümde. Ama ilk anda... Üçüncü sınıfta okul başladığı sırada o girdi dersimize. Eve geldim ben, anneme ‘Ben gitmeyeceğim artık.’ dedim. ‘Niye?’ dedi annem. Sahne hâlâ gözümün önünde. Avluda ocak vardı, yapma bir ocak. Orada kızartma yapıyordu. Yazın sonu... Ben geldim okuldan. ‘Rızâ öğretmenimiz askere gitmiş. Ben bu öğretmeni sevmedim.’ Annem durdu, ‘Peki, akşam gelince babanla konuşalım. Bakalım ne yapacağız?’ dedi.

-Anneniz ümmî bir kadın?

-Ümmî, tahsili yoktu. Ondan sonra, durdum durdum, bekliyorum ki azarlasın beni. Gâyet sâkin, ‘Okursan kaymakam olursun, doktor olursun, avukat olursun... Ama okula gitmezsen ne olacaksın? Okula gitmeyenler ne olur?’ Bilmiyorum. Durdum düşündüm. ‘Çoban olursun.’ dedi annem. Sabahları çoban geçiyor çünkü evimizin oradan. Sürüleri götürüyor, akşamüzeri dönüyor. ‘Çoban olursun. Çünkü tahsili olmayan o olur.’ dedi, ‘Baban konuşsun çobanla, seni onun yanına çırak verelim. Çobanlığa alış.’

-Herhalde bu anlattığınız kadim bir âile-çocuk sohbeti?

-Evet. O güne kadar ben böyle bir şey düşünmemiştim.

-Değil mi? Okumayınca ne olacak?

-Ne olacak? Çoban olmak... O gece düşündüm. Hayır, güzel değil. O hayvanlarla dağa çıkmak onlara bakmak... Ertesi sabah hiçbir şey söylemeden çantamı aldım doğru okula... O oldu.

Size okulla ilgili hayâtımda büyük etkisi olan bir hâtıramı anlatayım. Biz üç dört kişilik bir grup arkadaşız. Berâber gidiyoruz, beraber geliyoruz. Bu grubun içinde bir arkadaşımızın babası kuruyemişçi. Onunla bâzen babasının dükkânına kadar gideriz. Babası bizi alır karşısına oturtur, konuşturur; o gün ne yaptık, ne ettik, sınıfta ne oldu... Ceplerimize bir şeyler koyar falan... Bir gün nasıl olduysa arkadaşım -Ali Rızâ adı- kabahat yaptı, öğretmen de ona iki tokat attı. Biz tabîî çocuk heyecânı o gün gene Ali Rızâ'nın babasının dükkânına gittik. Babası ne oldu bugün, sınıfta neler yaptınız deyince hepimiz paldır küldür Ali Rızâ'yı dövdü öğretmen dedik. Babası da boş bulundu; *'Vay pez., benim çocuğumu niye döver?'* dedi. Ertesi gün biz Ergün'le berâber ikimiz yan yana; *'Öğretmenim, Ali Rızâ'nın babası dün sizin için böyle böyle dedi.'* dedik. Adamcağız durdu, *'Peki.'* dedi. Başka bir şey demedi. Teneffüste olacak herhalde, baş muavin, başöğretmene anlatmış olmalı- o da Ali Rızâ'nın babasını çağırtmış okula. Ertesi teneffüs başöğretmen bizi çağırttı. Daha girer girmez içeri, tak tuk tak tuk tokatlar, sağlı sollu, Ergün'e de bana da. Ne olduğumuzu anlamadık, hem vuruyor hem *'Siz bir daha bir yerde duyduğunuz bir lâfı iyi veya kötü başka yere taşıyacak mısınız?'*. Bu hâdise lâf taşımanın ne kadar kötü bir şey olduğunu bana hiç unutmayacağım şekilde öğretti.

-Liseyi nerede okudunuz?

- Ortaokulu bitirdikten sonra Manisa'ya gitmemiz îcap ediyor, tahsil için. Akhisar'da lise yok. O yıllar en yüksekokul, ortaokul.

Soma'dan kalkan bir tren vardı, Akhisar'a 6'ya çeyrek kala falan gelirdi, tin tin giden bir banliyö treni. Bir saat kırk beş dakıkada

Manisa'ya gidiyor. 8.30'da Manisa'da oluyoruz. Zille berâber okula gireriz. Bâzen rötâr yapar geç gireriz derslere. Üç sene böyle geçti. O zaman lise dört seneydi. Dördüncü sene Manisa'da ev tuttu annemler. Anneannemi başımıza koydular. Birkaç arkadaş birleştik bir evde. Anneannem bize yemek pişiriyor. Son sene öyle geçti.

Ama o trencilik hayâtı da çok zevkli geçti. Ödevlerimizi trende yapardık, yazılı ödevleri. Eğlenceliydi. Kış günleri bilhassa zor olurdu. Gediz taşar. Gediz yol üzerinde. Tren yolunu kapattı, üç gün falan gidemedik. Biz tren istasyonunda kaldık. Manisa istasyon şefi lokomotif ayırmadı vagonlardan devamlı sıcak hava verdi, talebeler üşümesin diye. Orada kalmaya niyetliydik ama bir baktık müdür geldi. Manisa Lisesi yatılı okuldu aynı zamanda, okulda kalmak durumu doğdu. İyi bir lise müdürümüz vardı. İstasyon müdürüyle konuşmuş. Ben talebelerimi alıp gideceğim diye. '*Hadi çocuklar gidiyoruz.*' Dedi. Böylesine de alâkalı öğrenciler üzerinde etkili.

Öğretmenlerimiz de çok özeldi. Meselâ edebiyat dersimize Nâzik Hoca (Erik) geliyordu.

-Aaa, siz de Nâzik Hocanın talebesisiniz!

-Evet, Özcan Bey (Ergiydiren) ile sınıf arkadaşınız. Nâzik Hocanın üzerimde o yıllarda hiç farkına varmadığım tesirleri olmuş iki sene. Ama ben Nâzik Hocanın yakınında olmadım, hep uzak durdum. Edebiyâtı seviyorum ama Nâzik Hocayla bir türlü bağdaşamadık.

-Bir yakınlık hissetmiyorsunuz ona karşı?

-Hayır, aksine bir reaksiyon da var içimde. Okulda bir diğer edebiyat öğretmeni var, İbrâhim Bey isminde. Hem Nâzik hoca hem İbrâhim Bey çok ilgili insanlar. Katiyen öğretmenler odasına gitmezler teneffüslerde. Güzel havalarda okul bahçesinde her ikisinin de etrâfına öğrenciler toplanır ve onları dinlerler. İbrâhim Bey dîvan

edebiyâtını bizim eski klasik edebiyâtımızı çok iyi biliyor. Çok da güzel sesi var. Şiir okuyor talebelere. Talebeler hayran.

-Nâzik Hanım?

-O sâdece millî, mânevî meselelerden bahseder. Onun etrafında toplananlar bunları alıyorlar, alevleniyorlar.

-Siz öbür tarafa, İbrâhim Hoca'nın yanına mı gidiyorsunuz?

-Öbür tarafa gidiyorum. Nâzik hocanın talebesi olduğum halde İbrâhim Beyin grubunun içindeyim ve İbrâhim Bey benim ilk yazımı neşreden adamdır, Manisa'nın kendi çıkardığı *Işık* gazetesinde. Orada bir yazımı, şu an hatırlamıyorum, neşretmişti.

-Talebeyken?

-Evet. Herhalde üçüncü veya dördüncü sınıftaydım. İbrâhim Bey o yazıyı aldı. Ona gösterdim, kendi hocama göstermiyorum. O neşrettirdi. Onun için gönlümde ayrı bir yeri var. Fakat ne zaman ki okul bitti lise son sınıftan mezun oldum birden bire içimde bir Nâzik Hoca muhabbeti belirdi.

-Yâni ondan ayrılınca onun boşluğunu hissettiniz?

-Belki. Şu an hiç tahlil edemiyorum onu. Artık mezûniyetimi öğrendim, öğretmenlerle vedâlaştım, gidiyorum. Baktım hoca bahçede, Nâzik Hoca. 'Efendim, hakkınızı helâl edin. Ben sizi üzdüm, öğrencilik yıllarım müddetince üzdüm. Pişmânım, beni affedin.' diye ellerini öptüm. Nâzik Hoca da "Niye üzdün sen beni? Üzmedin. Ben senin annenim. Anne evlâdına küser mi?" dedi, son derece sıcak bir konuşma geçti aramızda

-Liseden sonra İstanbul'a geldiniz. İstanbul'a geliş hikâyenizden bahseder misiniz?

-Üniversiteye gideceğiz. Benim niyetim daha doğrusu âilemin beni yönlendirdikleri yer teknik üniversite; mühendis olacağım. Çünkü o yıllarda mühendislik popüler. Ben de fakir bir âilenin çocuğuyum. İyi de okuyorum. Teknik üniversitede okuyabilirim diye düşünüyor bizimkiler. Teknik üniversiteye imtihanla gidiliyordu.

-Husûsî bir imtihan mı?

-İstanbul Teknik Üniversitesi kendisi yapıyordu sınavı. Teknik resim imtihanından geçemedim. Resmim hiç yok çünkü. Orası olmadı. Olmayınca Erol Olgaç var, Allah rahmet eylesin, onunla berâberiz biz. Hiç ayrılmadık diyebilirim orta ikinci sınıftan îtibâren. ‘Ne yapalım?’ dedik Erol’la, ‘Hadi gidelim bâri tıbbiyeye kaydımızı yaptıralım.’ İstanbul Üniversitesi o sene 1954’te 400 öğrenci alacaktı. Kontenjanı tamamlayamadığı için imtihansız aldı herkesi. 400 kişilik kontenjanı vardı birinci sınıf için ama 390 civârında mı ne kalmış. Tıbbiyeye kaydımızı yaptırdık, açıkta kalmayacağız. Ama bu defa da bir şey vardı; neredede kalacağız, ne yiyeceğiz... Erol’un âilesinin benimkine göre biraz daha iyi hâli vakti ama biz yine de fakir insanlarız. İstanbul’da çocuk okutacak durumu yok âilelerimizin. ‘Bâri askerî tıbbiyeye gidelim.’ dedik, Hiç değilse yatacak yer var, yemek var, elbise veriyorlar. Gittik. askerî tıbbiye de bizi âdeta kaptı diyebilirim.

-Nereye gittiniz de kaydoldunuz?

-Burada (Beyazıt) Eczâcılık okulunun yanında.

-Fuat Paşa Konağının orada mı?

-Evet. Askerî tıbbiye Eczacı okulu ile bitişik. Oraya mürâcaat ettik. ‘Tamam’ dediler, ‘şartlarınız uygun.’ Hemen kaydımızı yaptılar. Bizim kaydolduğumuz sene İstanbul’da açılan askerî tıbbiyenin ikinci senesiymiş. Talebe sayısı da azdı. O sene 70’te falan kaldı gâliba mevcut sonraki seneler tekrar arttı. Kısacası biz gene askerî tıbbiye

biye talebesi olduk. Şimdi burada biraz durmak istiyorum Fâtih Bey. Şöyle ki, Manisa'dan İstanbul'a gelen bir öğrenci psikolojisi var. Dar çevrenin çocuğu birden bire İstanbul hayâtına dalıveriyor, içine giriyor. Ben bunu yüzme bilmeyen birisinin denize atlamasına benze-tiyorum. Bir nevi çırpınış ama zevkli bir çırpınış... Zevkten zevke; si-nemaya gidiyorsunuz, parklar, eğlenceler... Ben tam iki sene bom-boş bir hayat yaşadım. Ekmek elden su gölden. Askerî tıbbiye, Alla-ha çok şükür, karnımı doyuruyor, sırtımı giydiriyorlar...

-Harçlık da veriyorlar mı?

-Tabîî, yatacak yerimiz var, çamaşırımız da yıkaniyor. Gezme-yeyim de ne yapayım ben yâni?

-Değil mi, öğrenci adam başka ne yapar? (Birlikte gülüyoruz)

-Hiçbir dersin kapağını kaldırmadım iki sene. Ama o zamanlar dört sönestrde birinci sınıfı geçemeyen okuldan atılıyor. Üç sönestr sonunda kendime geldim. Geldim ama dersler dağ gibi, başa çıkabileceğim bir şey değil. Arkadaşım Erol, Allah rahmet eylesin, o benden daha mazbut, kendi kendini disipline alabilen bir yapısı var-dı. Ben yapacağım, dediği zaman okuldan dışarı çıkmazdı. O tuttu yakamı, 'Biz buraya eğlenmeye gelmedik. Anne babalarımız, âilele-rimiz bizden bir şeyler bekliyor. Bunu geçeceğiz.' dedi. Onun da bir dersi falan vardı. Başladık biz onunla kitapları devirmeye. Zar zor, ıkına sıkına birinci aşamayı geçtik O zamanlar tıp birinci sınıfa FKB deniyordu, geçtik.

Geçince gene bir rahatlık, ben yine eski halde devam ettim. Bu arada bir şey oldu. Özcan bir gün geldi. "Yurdakul, sen ne yapı-yorsun?" dedi. Geziyorum tozuyorum falan filan. 'Nâzik Hoca sana selâm gönderdi.' dedi, ikinci senenin sonunda. 'Hoca nerde şu an?' dedim. 'Sana okumak üzere bir kitap vermemi istedi.' dedi; "Yolcu

Nereye Gidiyorsun! Yurdakul bunu okusun”, demiş. Okudum. ‘Nasıl buldun kitabı?’ dedi. Eh işte. Çünkü ben liseden itibaren kendimi edebiyatçı sayıyorum. Çok şey biliyorum ben. Hele romanlar konusunda uzmanım. Klasiklerin birçoğunu okumuşum, büyük dünya edebiyâtını tanıyorum falan. O çerçeve içinde “Yolcu Nereye Gidiyorsun”u düşündüm herhalde, pek onlar ayarında bulamadım. Eh, dedim, vasat bir roman. Yalnız içinde bâzı fikirler var onları anlayamadım. ‘Nereler onlar meselâ?’ dedi. İşte şuralar buralar derken ben apayrı bir dünyâya doğru girdiğimi hissettim. Bir üç beş Özcan gidiyor geliyor, mektepten beni alıyor, çıkıyor dolaşıyoruz, konuşuyoruz o anlayamadığım noktalar üzerinde. Ben hiç farkına varmadan bir mânevî dünyâya girdim ve bundan çok zevk aldığımı gördüm. Netîcesinde bir gün ben bu yazarı tanımak istiyorum, dedim Özcan’a, nasıl tanıyabilirim acaba? ‘Dur bir soralım.’ dedi. Bir gün aldı götürdü.

-Girdiğiniz ânı anlatsanız?

-Tramvayla gidiyoruz. Yol boyunca soruyorum, ‘Nereye gidiyoruz?’ diye söylemiyor, tabiatı o onun. Neyse oraya geldik, kapı açıldı. Bizi küçük odaya aldılar. Sâmiha anne yan kapıdan girdi. Ben onu görünce bir defa, şok oldum. Şöyle ki, o kadar zarif... Evvela beşer olarak baktım zarif kibar bir görüntü, dış görünüşü. Oturdu, gene o zarâfetle. Evvelâ beni o cezbetti.

-Ne zamandı bu buluşma?

-11 Ocak 1957, takriben 18.30-19.00 suları. Sâmiha annenin o telefonun yanındaki koltuğa oturuşunu hatırlıyorum. Ondan sonra, Sâmiha anne bir beyaz bulut içinde kayboldu bir anda. Ben fizik olarak bir şey göremez oldum. Ondan sonra neler konuşuldu, ne yapıldı, nasıl dışarı çıktık, hatırlamıyorum.

Çıktık, okula geldik. Ben sarhoş gibiydim. Ondan sonraki günleri de tam hatırlamıyorum. Artık ondan sonra Özcan sık sık geldi gitti, konuştuk ettik. Bir veya iki defa gene Özcan götürdü. Bir gün dedim ki 'Efendim, ben Özcan olmadan da size gelmek istiyorum.'

-Peki böyle çat kapı mı gidiyordunuz?

-Evet.

-Hiç geri döndürmüyordu muydu sizi?

-Hayır. Neyse 'Gel evlâdim. Mânî olan ne var?' dedi. 'Ama habersiz nasıl geleyim?' dedim. 'Burası senin evin. Gel, evdeysem konuşuruz, otururuz, berâber çay içeriz, bisküvi yeriz; değilsem sen otursun, Hayriye ablan sana ikramda bulunur, kitap okursun.' dedi.

-Kemal ağabey, öğrendim ki siz de semâ yapmışsınız. Sâmiha Hanım mı sevk etti?

- Bâhir Bey diğer kardeşlere semâ derî verince bana 'Sen de' dedi, 'semâyâ katıl, ders al.' dedi. Bâhir Beyle konuştuk, gün tayin ettik. Çünkü birebir oluyor çalışmalar. Zannediyorum üç dört ay kadar gittim.

-Sonra tamamlayamadınız mı?

-Tamamlayamadım çünkü okuldan atılma durumuna gelmiştim. Şimdi FKB'den sonraki döneme doktora öncesi deniyor, 5 sômetr onun süresi, veremeyen atılıyor. Ben veremedim. Dedim ya işte tekrar havâi hayata dönünce derslerim kaldı.

-Ama çok da parası olan biri değilsiniz. Nasıl cezbediyor ki sizi?

-Âvârelik... Âvârelik için paraya ihtiyaç yok.

-Doğru. Estağfirullah ama hakikat.

-Hasılı 5. sômetr sonunda dersleri veremeyince askerî tıbbiye beni çıkardı.

-Âilenize ve Sâmiha Hanıma bunu nasıl söylediniz?

-Sâmiha Hanım'a söylemedim. Âileme de söylemedim. Sonucu biliyorum, çıkarılacağımı biliyorum. Son ana kadar bir mucize olacak ben çıkmayacağım gibi geliyordu. Ama sınıf subayı, Yüzbaşı Saadetin isimli bir yüzbaşıydı, Allah selâmet versin hayattaysa, güzel bir insandı. Topladı bizi. 'Arkadaşlar, sizin bu günden itibaren burayla ilişkiniz kesildi.' dedi. O an benim için bir yıkılma ânı oldu. O âna kadar sanki bu bir şakaymış gibi düşünüyordum. Birden bire kendimi boşlukta buldum, ne yapacağımı bilemedim. Akhisar'dan beraber geldiğimiz Erol'la aynı derecede yakın olduğumuz bir arkadaşım vardı, o İnşaat fakültesinde okuyordu. Beni evine aldı ama ne yapacağım ben, meydanda kaldım.

Sâmiha anne aldı karşısına beni, 'Ne yapmayı düşünüyorsun şimdi?' dedi, 'Bilmiyorum.' dedim. Hakikaten bilmiyorum. 'Ne yapabilirsin, ne olur?' dedi. 'Önümde askerlik var, askerliğim. Ondan sonra âilemin yanına döneceğim.' dedim. Babam emekli olunca âilem İzmir'e yerleşti. "Âilemin yanına döneceğim, orada herhalde bir iş bulurum.", 'Peki' dedi 'Gün doğmadan neler doğar. Şimdilik askerliğini düşünelim.' dediler 'Mürâcaatını yaptın mı?' dediler, 'Yapacağım.' Dedim, 'Yap öyleyse.' dediler.

1960 senesinin ocak ayı döneminde ben Ankara'ya yedek subaylık için geldim. Lise mezunları yedek subay oluyorlar o yıllarda. Beni topçu sınıfına ayırdılar. Malkara'ya geldim. O âna kadar âilemin haberi yok, haber vermedim ama bizimkiler beni hâlâ askerî tıbbiyede okuyorum zannediyorlar. Ne zaman ki amcamın oğlu gelmiş buraya beni askerî tıbbiyede aramış, bulamayınca telâşa düşmüş. Sormuş kumandanlığa, onlar da çıkarıldığımı söylemiş. İzmir'e dönüşünde anneme babama söylemiş; 'Durum böyle böyle. Yurdakul yok okulda.' Amcam emekli albay. Askeriye ile alâkası var. O

nasıl yaptıysa benim topçu okulunda olduğumu bulmuş.

-Yâni siz askere gittiğinizi âilenize söylemediniz mi?

-Hayır. Mektuplar yazıyorum mütemâdiyen, onlar da herhalde damgaya bakmıyorlar, farkına varmamışlar. Üç ay ben oyaladım âilemi. Okuldan çıkarılışımdan üç ay sonra haberleri oldu. İzmir'e gidip anne babamla durumu müzâkere imkânı doğdu. Tabiî onlar çok üzölmüşler. Büyük üzüntölere sebep olmuşum. Hâlâ onun ezikliğini hissederim. Âilem bana çok ümit bağlamış. Ben doktor olacağım, askerî doktor olacağım, onları alacağım, onlarla berâber yaşayacağız, Anadolu'nun birçok yerine gideceğiz, emir erimiz olacak. Çünkü o zamanlar emir eri de vardı. Her şeyimiz huzur içinde olacak. Yokluk çekmiş insanlar, yok.

-Askerlikten sonra mı öğretmenliğe mürâcaat ettiniz?

-Askerlikten hemen sonra olmadı o. Askerliğim sırasında gene ben Malkara'dan Sâmiha anneme gelip gidiyorum ve konuşuyoruz; ne olabilir, ne yapılabilir, ne yapabilirim ben. O sırada Milli Eğitim Bakanlığı bir imtihan açtı; dışarıdan bitirme yoluyla öğretmenlik imtihanı. Sâmiha annem bunu Nihad Sâmi Beyden öğrenmiş. Bana, 'Kemal bu imtihana gir.' dedi.

-Onu anlatacaktınız, nasıl Kemal oldunuz?

-Sâmiha annemi tanıdığımndan üç ay kadar sonra gene böyle bir ikili üçlü sohbet esnasında, 'Evlâdım, Yurdakul biraz uzun söylenen bir kelime sana daha kısa bir isim bulsak...' dedi. O sırada yanımda Özcan var, 'Anneciğim Yurdakul yazı yazarken – o sıralarda bâzı yazılar yazıyorum ben, bir iki gazetede de neşrettirdim- Kemal Ayaldı ismini kullanıyor.', 'Aaa, iyi Kemal diyelim bundan sonra sana.' dedi. O günden sonra bana câmia içinde gerek Sâmiha annem gerek onunla yakın olanların hepsi Kemal dediler.

Neyse ‘Bir imtihan açılmış. O imtihan senin için uygun Kemal.’ dedi. Mürâaat ettim. ‘Hangi bölüme?’ dedim, ‘edebiyat’ dediler. ‘Peki efendim.’ dedim. Bir devrede dört hak tanınıyordu. Edebiyat, târih ve kompozisyonu verdim. Bir tek coğrafya, devletler coğrafyasından geçemiyorum bir türlü. devletler coğrafyasını veremeyince muvaffakiyetsizliğe uğradım. Geldim, boynumu büktüm, ‘Coğrafya-dan kaldım. Kalınca da bitti hakkım.’ dedim. Üzüldüler, ‘Sağlık olsun oğlum. Allah ne gösterecek bakalım.’ dediler. ‘Ne yapacaksın şimdi.’ diye sordular, ‘İzmir’e, âilemin yanına gideceğim.’ dedim.

Ben kalktım İzmir’e geldim. İzmir’de boya fabrikasında bir iş buldum. 6 ay kadar orda çalıştım. Bu arada da mektuplaşıyoruz Sâ-miha anneyle. Bakanlık bir karar almış; dışarıdan bitirmelerde tek dersten kalanlara bir hak daha tanınmış, son hak ama. Mürâaatı-mı yaptım, çalıştım. Sonunda öğretmen oldum. Evvela öğretmen vekilliği sıfatı veriliyor. İki sene sonra da aslî öğretmen statüsüne geçiriliyor.

Turgutlu’ya çıktı ilk öğretmenliğim, Turgutlu Lisesi’ne. Orada 1961’de edebiyat grubu öğretmeni olarak işe başladım 1975’e kadar orada kaldım. O yıllar, bilhassa 67-68’den sonrası sol ideolojinin öğretmenler arasında fazla yayıldığı bir dönem. Tabîî öğretmen dernekleri vardı, sonra onlar TÖBDER adı altında sol derneklere döndü. Biz bir grup arkadaş Milliyetçi Öğretmenler Derneğini kurduk.

Benim politikaya siyâsete hiç sempatim yoktur ama Milliyetçi Öğretmenler Derneği de siyâsete angaje olunca bıraktım. Kısacası çocukluğum, gençliğim işte böyle geçti.

-Efendim, size çok teşekkür ederim. Maksat hâsıl oldu. Kemal Yurdakul Aren nerede doğru, âile çevresi, öğrencilik hayâtı ve Sâmiha Hanımla kimin vesîlesiyle tanıştı ve Sâmiha Hanımın onun hayâtındaki tesiri açısından öğrenmek istediklerimi öğrendim. Sizi de yordum.

Kıymetli okuyucu, Kemal Amca ile mülâkatımızı İstanbul Fetih Cemiyeti'ndeki odasında yaptık. Müsâade alarak odasından çıktım. Çemberlitaş Köprülû Medresesi'ne doğru yürürken Kemal amca'yı ve dünyâlar tatlısı eşi Güngör hanımı birlikte yürürlerken hayâl ettim. Bu iki insan bir kış günü, soğuk bir havada, Fâtih Fevzipaşa Caddesi'nde Fâtih Câmii'nin önünden, Yavuz Selime doğru kaldırımdan, elele vaziyette ağır ağır yürürlerken hayâlimde canlandılar. Sırtlarında paltoları, hafif bükülmüş belleri ile ağır ağır yürürlerken belki de o sırada kaldırımdaki çiçekleri incelerlerken Kemal Amca, Güngör hanıma şöyle sesleniyordu: "Güngör, ne dersin, bu çiçeğe ne kadar su vermeli?" Sonrasını duyamadım ama eminim Güngör teyze tâne tâne o çiçeğe neyin ne kadar gerektiğini söylemiştir. Sonra da o çiçek veya başka çiçekler hakkında konuşa konuşa yürüyüşlerine devam etmişlerdir. ■

Yemen ve San'a Târihi ve Ahd-i Süleyman

İ.Aydın Yüksel

Yemen... Anadolu'nun yanık bağrında türküleriyle, hikâyeleri ve destanlarıyla yer etmiş mübârek bir belde. Veysel Karânî ile aşk kokusu tüten, mücâhidler ve şehidler yurdu. Yemen sözü duyulunca hemen hepimizin dudaklarının ucuna gayr-i ihtiyârî meşhur Yemen türküsü gelir:

O ne Yemen'dir, gülü çemendir/ Giden gelmiyor acep nedendir.

Bizim Yemen'le tanışıklığımız hiç şüphesiz ki kâlûbelâ'dandır, fakat dünya planına, Türklerin İslâm olmalarıyla akseder. Osmanlı Devleti ile Yemen arasındaki münâsebet ise gayr-i resmî olarak 1495 yıllarına kadar gitse de Türk milletinin hâfızasında zâten Veysel Karânî gibi bir Peygamber âşığı ve sevgilisi olan bir zât dolayısıyla mânevî bağ çoktan kurulmuştu. Fakat asıl fiilî münâsebet ise 1514'lerde Kızıldeniz ve Hint Okyanuslarında baş gösteren Portekiz tehlikesi karşısında Memlûk Sultânı Kansu Gavri (veya Güri) nin Osmanlı'dan yardım talebiyle başlar.

Mısır'ın Yavuz Sultan Selim Han tarafından 1517'de fethinden sonra oraya gönderilen Emir İskender Sultan Selim adına ilk hutbeyi okutur. Ancak Yemen hemen tam olarak fethedilemez. Tâ ki Cidde Beyi Hüseyin Bey ve Selman Reis'in insan üstü mücâdeleleri ve sırasıyla 1539'da vâli tâyin edilen Hadım Süleyman Paşa, Neşşar Paşa, Üveys Paşa, Ferhad Paşa'ların gayretleri ve o sırada Yemen'de Tâizz beyi olan Özdemir Bey (Paşa) beylerbeyi olana kadar. Özdemir Paşa

beylerbeyi olarak 1549-55 yılları arasında Yemen'i tamâmen Devlet-i aliyye'nin kontrolü altına alır. Kesintilerle 400 yıl kadar sürecektir olan bu devir 1918'de sona erer.

İşte, sonradan Özdemiroğlu Osman Paşa olarak şöhret bulacak olan yiğit bir vezîriâzâmın babası olan Özdemir Paşa ve diğerleri hakkında ve Osmanlının 1874'lere kadar olan bütün bir Yemen mâcerâsını yeni bir kitaptan okuyoruz. Bu, uzun bir târihin son dönemlerinde 1871-1874 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin tekrar Yemen'e hâkim olmak için verdiği mücâdelenin hikâyesidir. Bu on dört aylık harekâtla birlikte Osmanlı Devleti tekrar Yemen'e hâkim olmuştur. Yemen Vilâyeti'nin San'a, Tâizz, Hudeyde ve Asir ismiyle dört vilâyete ayrılışı ile netîcelenmiş olan bu mücâdele Ferik Ahmed Râşid Paşa tarafından kaleme alınmıştır.

İşte İstanbul Fetih Cemiyeti'nin 115. yayını olan **"Yemen ve San'a Târihi"** bizlere çok uzun bir sefer ve savaş târihini anlattığı gibi, Yemen'in idârî teşkilâtı, coğrafî yapısını, her türlü zirâî ve tabîî kaynaklarını, çeşitli gelirlerini, iklimini de öğrenmekteyiz. Hattâ müellif bunlarla da kalmamış, Yemen'in Arap kabîleleri ve savaşları, çeşitli mezhep ve inanış cereyanlarını da ilâve etmiş, beylerbeylerinin çeşitli îmar hareketlerini, hizmetlerini anlatmıştır.

Ferik Ahmed Râşid Paşa bu eserini yazmak için çeşitli Arapça kaynaklar ile bilhassa Naîmâ târihinden faydalandığını önsözünde yazar. Yemen ve San'a Târihi'nin, Yemen üzerine çalışanlar için ilk mürâcaat kaynaklarından olduğu anlaşılıyor. Birçok kütüphânede ve ikinci el satışlarda bulunabilen bu iki ciltlik eserin 1. cildi 1291 Cemâziyelâhir, 2. cildi altı ay kadar sonra 1291 zilhiccesinde, yâni, 1874-75'de İstanbul'da Basîret Matbaasında basılmıştır. Ahmed Râşid Paşa kitabın 1. cildini Sultan Abdülaziz'e takdim etmiş, buna mukâbil üçüncü rütbeden "Mecîdî" nişanına lâîk görülmüştür.

Müellif Ferik Ahmed Râşid Paşa kimdir? Maalesef bu hususta sicil ve diğer kaynaklarda yeterli bilgi bulunamamıştır. Hemen bütün bilgileri biz bugün yaşayan torunu arkadaşımız İnci Palsay Hanım'a intikal eden bâzı vesîkalar sâyesinde bulabiliyoruz. Paşa'nın uzun ve parlak meslek hayâtı yanında müellif olarak târihinden başka birçok sâhada da eser vermiş olduğu görülür.

İstanbul'da doğan Ferik Ahmed Râşid Paşa, askerî kitâbet sınıfındandır. Hayat hikâyesi eserin baş tarafında, kitabı yeni yazıya aktaran Güllü Yıldız ve Filiz Dıñoğlu tarafından yazılmıştır. Yine de kısaca bahsedersek, doğum târihini tam bilemediğimiz Paşa'nın 1843-44'de mahalle mektebinden mezun olduğu, daha sonra devlet memuru yetiştirmek için kurulan okullardan "*Mekteb-i Ulûm-ı Edebîyye-i Şâhâne*"yi bitirdiği, 1852-53'de askerî hizmete dâhil olduğunu görürüz. Mezûniyeti bizzat Sultan Abdülmecid Han huzûrunda olur ve akabinde Kırım harbine iştirakle Batum'da bulunur ve sınıf-ı sâni piyâde kâtipliği sırasında çeşitli vesîlelerle iftîhâr nişan beratları, mecîdî nişanları, alır. Daha sonra ise 1862'de Medine'de bulunan tabura kâtip olarak tâyin ve kolağası olur. Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa'nın mühürdârı Mehmed İzzet Efendinin kızı ile evlendiği sırada ihtiyat binbaşısıdır.

Benî Teym'de Ahmed Muhtar Paşa'nın emrinde iken Hicaz Fırkası 1.İhtiyat Ordusu kaymakamı olur ve 28 Temmuz 1872'de Yemen'de bulunan İhtiyat Fırkası 1.Ordu Kaymakamı iken miralay ve mirlivâ ve 1873'de Ordu-yu Hümâyûn Meclis Âzâlığına getirilir.

İşte elimizdeki eser bu sırada kaleme alınır.

Bir Osmanlı paşası olan Ferik Ahmed Râşid Paşa 1309/1891 yılında ikâmete memur olduğu Bandırma'da vefat etmiş ve orada gömülmüştür.

Paşanın hayat hikâyesindeki ana başlıklar kısaca bu kadar. Fakat okuyucu emîniz ki, Yemen târihini zevkle okurken birçok farklı şeye de rastlamaktadır. Bunlardan birini okuyucumuzla paylaşmak istedik. Zîra 1873'lerde bile, kadim koca Osmanlı Devleti'nin bir zaman hâkim olduğu yerlerde nasıl görüldüğünün ve rûhunun nasıl yaşatıldığının îzâhı bakımından çok çarpıcıdır.

Dikkatimizi çeken, yukarıda sözü edilen ve Yemen'i zapturabt altına alan Habeşistan fâtihî Özdemiş Paşa ile ilgili olan kısımlardır. Hakkında fazla bir şey bilinmeyen ve fakat çok saf ve temiz, adâlete çok önem veren, tamahı olmayan, hareketleri babayânî, ce-sur, akıllı, mert tavırlı, çok iyi süvârî, yiğit ve dindar olduğu anlaşılan Özdemiş Paşa¹ için Ferik Ahmed Râşid Paşa : *"...aslı Çerkes olup Mısır'da devlet-i Çerâkise Rûmîlere müntakıl olduktan sonra âkil ve cerî ve sâdık, yiğit ve fâris olmakla..."* ve *"...kendisi saf-derûn, adl ü dâda mâil, garaz u tamâi yok ve vaz' ü hareketi babayânî, dilîr ve âkil ve merdâne, çok ahvâl görmüş ve ziyâdesiyle fakr ü fâka çekmiş ve nice ihtilâl ve fitnelerde bulunmuş dûr-bîn çok fikirli, bir mehîb-şekl, Çerkes kocası ve levend eskisi gâyetle sünnî ve salâbet-i dîniyye sâhibi bir müsliman idi, öyle elbise ve zînet ve ihtişam ve izzet-i nefis gibi şeylere asla ve kat'â rağbeti olmayıp arpa ekmeği bulur ise yer ve yatak bulmaz ise toprak üzerinde yatar uyur..."* demektedir. (s.48-49)

Ancak burada Özdemiş Paşa'nın şahsiyeti hakkında daha iyi fikir sâhibi olmak için Peçevî'nin şu ifâdeleri dikkat çekici olduğundan ilâve ediyoruz.: *" Öztimur (Özdemiş) Paşa mezbûr Mısır fethin-*

¹ Gariptir ki son yılların gözde Ansiklopedilerinden olan Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde Özdemiş Paşa Maddesi bulunmamaktadır. Bunun dışında Evliyâ Çelebi, 10. c., ve Peçevî I. ve II. cildlerinde, Sicill-i Osmânî 1.c.,s.444 ve Cengiz Orhonlu,Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 14.C.,s.303-367'de bir kısım bilgilere rastlanır.

de olan çerâkise bakıyyesindendir. Hadım Süleyman Paşa Yemen fethine serdar oldukda Öztimur dahi bile gidicek oldu. Fe-emmâ 'atımdan ayrılmazam' deyü atın(ı) gemiye yerleşdirmeye sa'y etdi. Eğerçi, sâir asker 'deli Çerkes' deyü gülüşdüler. Ammâ Süleyman Paşa 'bir dîvâne Çerkesdir' deyü hareketinden haz idüb kendü atı yanına Çerkesin dahi atı yerleşsün deyü ferman etdi." (Târîh-i Peçevî, İst 1281, s.32-33)

Özdemir Paşa 1553-54'de Yemen'den ayrıldıktan sonra önce hacca, sonra Mısır ve sonra da İstanbul'a gider. Dönüşünde Kânûnî Sultan Süleyman'ın iltifâtına mazhar olur ve onun merdâne tavırları ve açık sözlülüğünden ve devlet için hemen gayret kuşağını kuşanarlardan olmasından hoşlanır ve "...müşârünileyhin etvâr ve mişvârı (tarz ve edâ) ve ibrâz eylediği yararlığı nezd-i mülûkânede mûcib-i mahzûziyet olduğundan her ne tarafa teşrîf-i şâhâne vukû bulsa Özdemir Paşayı berâber alıp ve atbaşı berâber musâhabet ederek götürür..." Bu görüşmelerin netîcesinde Habeşistan'ın da fethinin elzem olduğu kararlaştırılır ve bunun için Özdemir Paşa serdar tâyin edilir. (s.162 dn.1)

Aşağı yukarı 313 yıl kaldığımız Habeşistan'ın fetih hikâyesi uzundur. Bu kitapta ondan bahis azdır ama şu kadarını Ferik Ahmed Râşid Paşa ilâve eder. Özdemir Paşa Habeşistan'ın fethinden sonra Bundiye şehrinde Osmanlı idârî yapısını yerleştirir ve yine orada 1559'da vefat eder ve oraya defnedilir. Çok daha sonra oğlu Özdemiroğlu Osman Paşa eyâlet vâlisi olduğunda pederinin nâşını Musavva'da inşâ ettirdiği türbesine nakleder.

Özdemir Paşa'nın devleti ve adâleti tesis ettiği bu eyâlette târihe nakledilen bir başka husûs daha vardır ki o da yazımızın serlevhasında belirttiğimiz "**Ahd-i Süleyman**" tâbîridir. Belki bizlere bir efsâne gibi gelen bu hâtıraya göre Habeş halkı ve hattâ daha sonra

hükümdarları bir eman ve ahid, bir anlaşma veya sözleşmeyi "Ahd-i Süleyman" diyerek Sultan Süleyman nâmına bir nevi te'mînât ve yeminle bağlamaz ise hiç kimsenin îtimad ve kabul etmediğini Ahmed Râşid Paşa, bize şöyle aktarır:

"...Müşârünileyhin makarr-ı hükûmet ittihaz eylediği Bundiye şehrinde cevâmi ve mesâcid binâ eyledi. Ve emr-i hükûmette ol derece neşr-i adâlet ettiği ahâli-i Habeş beynlerinde bir mukâvele ve müşârata ettikleri esnâda "Ahd-i Süleyman" elfâzıyla birbirlerini te'min ederler idi. Hattâ bir ahid ve sulh "Sultan Süleyman" nâmı üzerine bağlanmaz ise ahâli-i Habeşin makbûlü olmadığı gibi, sonraları Habeş hükümdârları bile bir kimseye eman ve ahid verdiği vakit "Sultan Süleyman ahdini verdim" demez ise bir ferd îtimad eylemezdi..." demektedir. (s.163 dn.1 devamı)

Bugün kaderin cilvesi, devrânın hükmü ile bırakıp çekildiğimiz o topraklarda güzel ve muhteşem bir nam bırakan ecdâdımızın ruhları şâd olsun! ■

Târihimizden Portreler: Mehmet Şevki Paşa

Sâdullah Bölükbaşı

Mehmet Şevki Paşa, 6546 sayılı “Çanakkale Savaşları Gelibolu Târihî Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kânûn”un nasıl uygulanacağını tespiti için Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarlığı tarafından yapılan çalışmalar esnâsında yeniden gündeme gelmiş önemli bir şahsiyettir.

Çanakkale Muhârebeleri üzerine araştırma yapılırken olmazsa olmazlardan biri Şevki Paşa’nın çalışmalarının dikkate alınmasıdır. Paşa, söz konusu alanın Çanakkale Harbi esnâsındaki durumunu haritaya daha 1916 târihinde işlemiştir. Bu paftalar Genelkurmay Başkanlığı tarafından bir kitap hâline getirilmiş vaziyettedir. “Çanakkale Tahkîmat Haritası” isimli söz konusu eser Harbiye Askerî Müzesi’nde satılmaktadır. İsterseniz şimdi, Mehmet Şevki Paşa kimdir, nerelerde çalışmıştır, neler yapmıştır, bir bakalım ve yakın târihimizin bu önemli şahsiyetinin yaptıklarını ve bu yaptıklarının önemini öğrenelim.

Mehmet Şevki Paşa 1866 yılında İstanbul'da doğmuş, Eyüp Sultan Askerî Ortaokulu ve Kuleli Askerî Lisesi'ni bitirdikten sonra 1883 de Pângaltı Harp Okuluna girerek 1886'da teğmen rütbesi ile mezun olmuştur. Harp Akademisi'nden 1889 yılında kurmay yüzbaşı olarak mezun olduktan sonra Harp Akademisi ve Harp Okulunda öğretmen olarak görev yapmıştır. 1890 da Fransa'ya Harp Akademisi öğrenimine gönderilen Yüzbaşı Mehmet Şevki, 30 aylık Fransa Akademisi tahsilini müteâkip yaklaşık iki yıl süreyle de Paris'te teorik ve uygulamalı haritacılık eğitimi almıştır. 1894'de Osmanlı Devleti Harita Komisyonu'nda görev yapmıştır. Kurmay Binbaşı Mehmet Şevki 1899'da mühendis okulunda haritacılık tekniğini öğretmekle görevlendirilmiştir.

1908 yılında albaylığa terfî eden Mehmet Şevki, mevcut Osmanlı topraklarının haritasının nasıl yapılacağına ilişkin teferruatlı ilmî bir rapor vermiş ve bu rapor üzerine kurulan Harita Komisyonunda Jeodezi Bölümü Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bu görevde İstanbul, Adapazarı, Eskişehir ve Edirne'de yapılan 1 ve 2. derece nîrenği işlerini planlayıp yönetmiş, daha sonra Balkan Harbi'nde birliklerin harita ihtiyaçlarını karşılamak için gayret sarfetmiştir.

Tuğgeneralliğe terfî eden Mehmet Şevki Paşa, 1915'de Askerî Harita Heyeti Başkanlığına atanmış, orduya gerekli olan bütün haritaları zamânında bastırarak istenilen birliklere dağıtmak için çalışmış, düşman saldırısına mâruz bulunan Çanakkale Boğazı'nın iki yakasının haritasını bâzen düşman ateşi altında tekrar yaptırmıştır.

Çanakkale Harbi'nin hemen ardından 1916 yılında, kara harekâtının yapıldığı alanların 1/5.000 ölçekli ayrıntılı 43 paftalık haritasını çizdirmiştir. Bu haritalar harekât alanının dokusu bozulmadan yapılmış siperler, hendekler, şehitlikler, su kuyuları, gözetleme yerleri, ağır silah mevzileri ve hattâ hastahâneler gibi lüzumlu ayrıntı-

ların tamâmını gösteren günümüz için temel kaynaklardandır.

İstiklâl Harbi sürerken İstanbul'da 1920 yılında, Millî Mücadeleyi yürüten ordumuzun harita ihtiyaçlarını karşılamak için bütün elemanlarını seferber ederek büyük çaba göstermiş olan Şevki Paşa 1921 yılında 60'a yakın subay ve 170 sandık dolusu çeşitli basım makinaları ve teşhizatı Ankara'ya göndermiş ve peşinden kendisi de millî harekete katılmıştır.

Ankara'da İstiklâl Harbi boyunca Harita Dâiresi faaliyetlerini yürüten Şevki Paşa, 1923 yılında korgeneralliğe terfî etmiş ve 1925 yılında bugünkü Harita Genel Müdürlüğü'nün kurulmasını sağlamıştır. İlk Harita Genel Müdürü de kendisi olmuştur. 1 Temmuz 1926 tarihinde Korgeneral rütbesiyle emekliye ayrılmış ve 9 Mayıs 1927'de İstanbul Kadastro Müdürlüğü'nde mütevâzı bir görevde çalışırken vefat etmiştir. 🏠